

P L S K I
FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku

**REGION FADN 785
POMORZE I MAZURY**

Część II. Analiza wyników standardowych

WARSZAWA 2011

Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku

**REGION FADN 785
POMORZE I MAZURY**

Część II. Analiza wyników standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

dr Ryszard Brzezik
inż. Irena Mikołajczyk
mgr inż. Alicja Wituszyńska

Warszawa 2011

Redakcja techniczna

Dariusz Osuch

Renata Płonka

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-123-1

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

Tel.: (0 22) 505 44 39

Tel./faks: (0 22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1.	Uwagi wstępne	7
2.	Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych według regionu FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
2.1.	Pole obserwacji gospodarstw z regionu Pomorze i Mazury	8
2.2.	Pole obserwacji Polskiego FADN	9
3.	Analiza wyników standardowych.....	10
3.1.	Wyniki standardowe według typów rolniczych	10
3.1.1.	Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych	10
3.1.2.	Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	13
3.2.	Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej.....	32
3.2.1.	Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	32
3.2.2.	Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	34
3.3.	Wnioski	50

Spis wykresów

Wykres 1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury	8
Wykres 2	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN	9
Wykres 3	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	10
Wykres 4	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU).	11
Wykres 5	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU).....	11
Wykres 6	Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych.....	12
Wykres 7	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych.....	13
Wykres 8	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	14
Wykres 9	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych.....	15
Wykres 10	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	15
Wykres 11	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych.....	16
Wykres 12	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	17
Wykres 13	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	18
Wykres 14	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych	19
Wykres 15	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	20
Wykres 16	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych.....	20

Wykres 17	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	21
Wykres 18	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	22
Wykres 19	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych.....	23
Wykres 20	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych.....	23
Wykres 21	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	24
Wykres 22	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	25
Wykres 23	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	26
Wykres 24	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych ..	27
Wykres 25	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych	27
Wykres 26	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	28
Wykres 27	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	29
Wykres 28	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	30
Wykres 29	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	31
Wykres 30	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	32
Wykres 31	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU).....	33
Wykres 32	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych AWU).	33
Wykres 33	Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	34
Wykres 34	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej	35
Wykres 35	Udział dzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 36	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	36
Wykres 37	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 38	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 39	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	38
Wykres 40	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	39
Wykres 41	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	39
Wykres 42	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 43	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 44	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 45	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 46	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej	42
Wykres 47	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej	43

Wykres 48	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 49	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 50	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 51	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	46
Wykres 52	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 53	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 54	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 55	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 56	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	49

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy ogółem (ang. Annual Work Unit).
c.u.	- jednostka monetarna (ang. currency unit)).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna do Spraw Rolnictwa (ang. Directorate-General Agriculture).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- Europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie systemowe jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości Krajów Członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ - PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - Państwowy Instytut Badawczy.
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych - użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).

1. Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych rezultatów działalności uzyskanych przez gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2009 w regionie Pomorze i Mazury. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczna, ustalona na podstawie danych rachunkowych i parametrów SGM'2002², stanowiła co najmniej 2 ESU. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w regionie Pomorze i Mazury³ w analizowanym roku wynosiło 76 863 gospodarstwa.

Głównym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2009 r. w regionie Pomorze i Mazury.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6).

W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstwa, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne.

¹ Brzezik R.; Mikołajczyk I.; Wituszyńska A.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku. Region FADN 785 Pomorze i Mazury. Część I. Wyniki standardowe.” IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.

² Metodologia liczenia współczynników SGM dla rolniczych działalności produkcyjnych została szczegółowo omówiona w raporcie: Skarżyńska A.; Goraj L.; Ziętek I.: PW nr 4 „Metodologia SGM „2002” dla typologii gospodarstw rolnych w Polsce”, raport PW nr 4, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2005.

³ Goraj L.; Osuch D.; Sierański W.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2008. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.

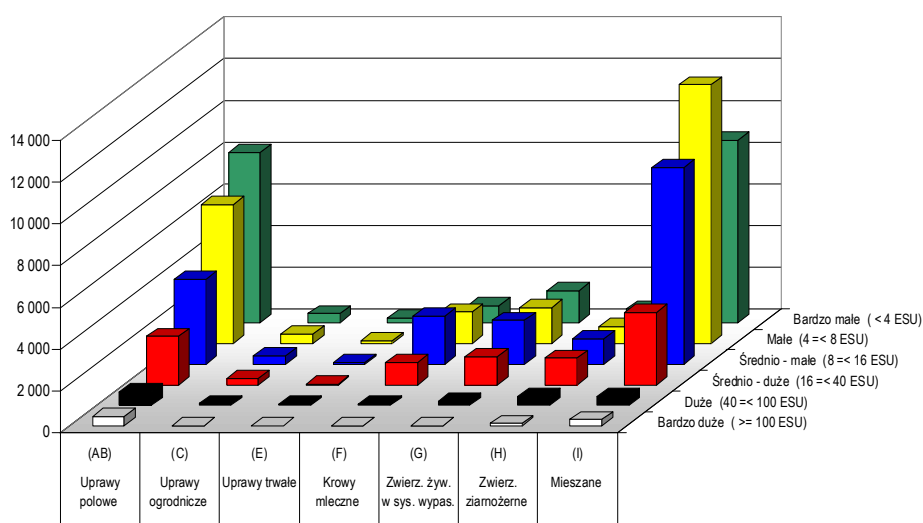
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych według regionu FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę porównawczą struktury gospodarstw według dwóch klasyfikacji, obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych⁴: wielkości ekonomicznej i typu rolniczego. Rozkłady zostały zaprezentowane na wykresie 1 i 2.

2.1. Pole obserwacji gospodarstw z regionu Pomorze i Mazury

W polu obserwacji regionu 785 (Pomorze i Mazury) znajdowało się 76 863 gospodarstwa. Najliczniejszą grupę stanowiły gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (typ I – 34 873 gospodarstwa) oraz gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych (typ AB – 22 391 gospodarstw). Pod względem wielkości ekonomicznej dominują gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 2 do 16 ESU. W przedziale tym znajdowało się 83% gospodarstw z tego regionu (patrz: Wykres 1).

Wykres 1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury

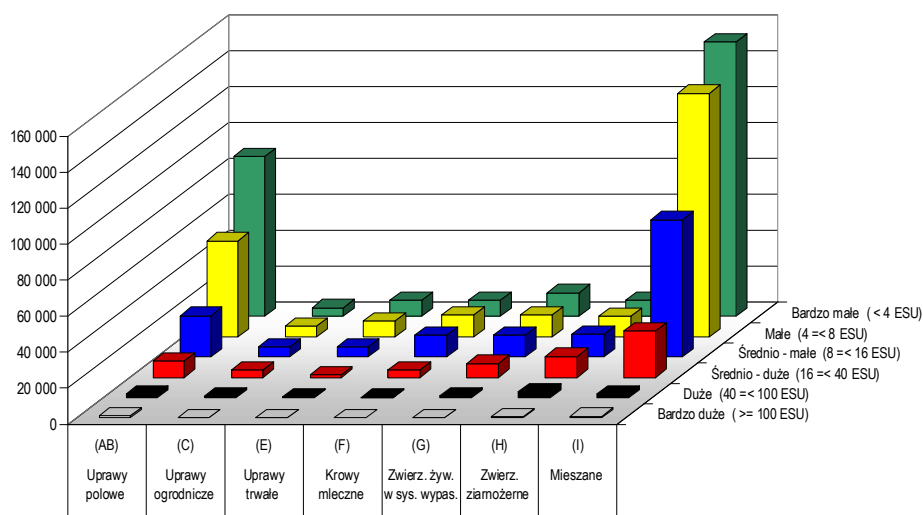

⁴ Commission Decision 2003/369/EC: of 16 May 2003 amending Decision 85/377/EEC establishing a Community typology for agricultural holdings (notified under document number C(2003) 1557).

2.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

Zdecydowana większość (90%) gospodarstw rolnych w Polsce (patrz: Wykres 2) lokuje się pod względem siły ekonomicznej w klasie poniżej 16 ESU. Wśród nich dominują gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz specjalizujące się w uprawach polowych (łącznie ponad 76%). Gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 16 ESU (które w takich krajach jak Holandia czy Belgia stanowią całość próby gospodarstw uczestniczących w badaniach), w polu obserwacji Polskiego FADN stanowią zaledwie 10% gospodarstw.

Wykres 2 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

3. Analiza wyników standardowych

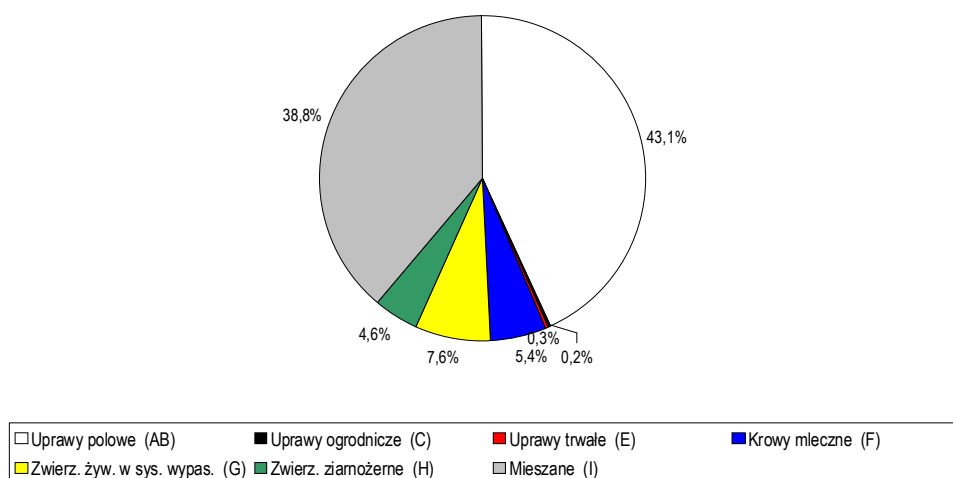
Analizę wyników standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów oraz strukturę standardowej nadwyżki bezpośredniej, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw utworzonych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych

3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

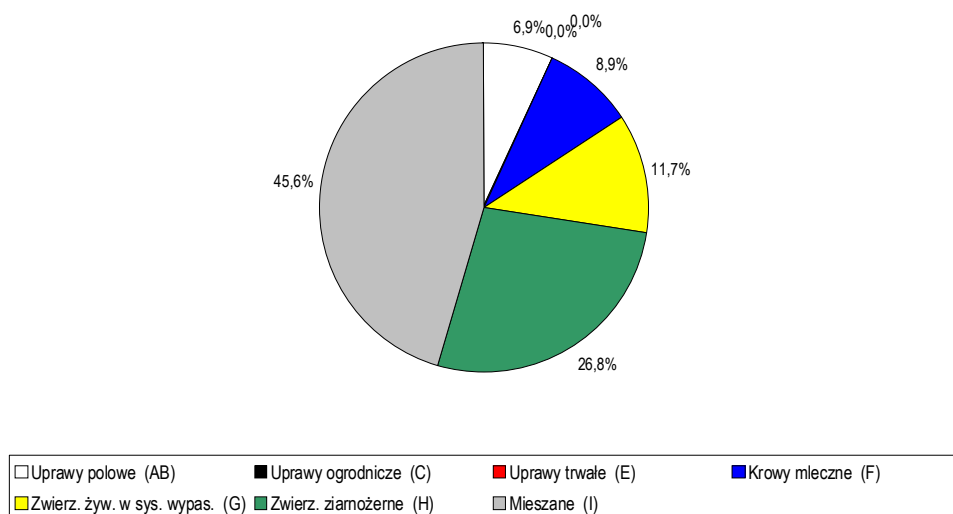
Wykres 3 wskazuje, że największy obszar użytków rolnych był w posiadaniu gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych oraz z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (odpowiednio 43,1% i 38,8%), a najmniejszy w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i trwałych (0,5%).

Wykres 3 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

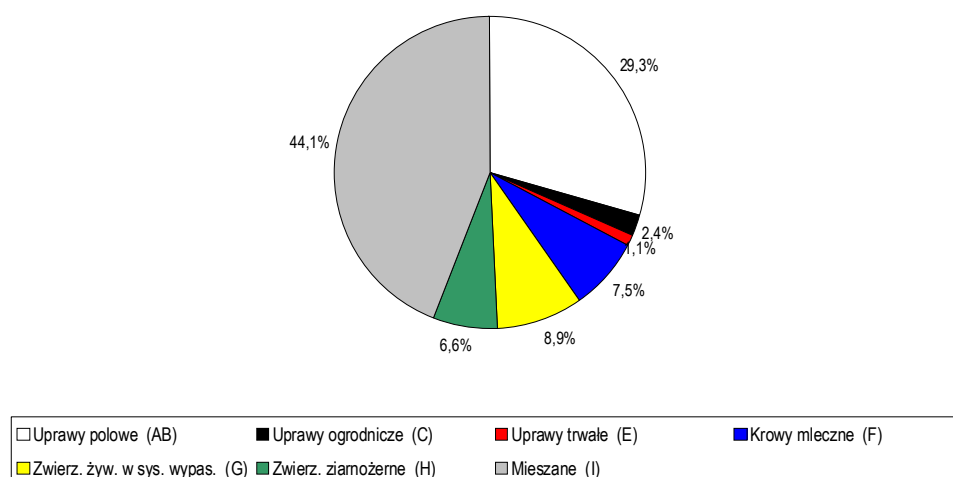
Liczebność zwierząt (w przeliczeniu na LU) zobrażowana przez Wykres 4 wskazuje, że w regionie Pomorze i Mazury 72,4% pogłowia zwierząt skoncentrowane było w gospodarstwach z produkcją zwierząt ziarnożernych, oraz mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą.

Wykres 4 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU).

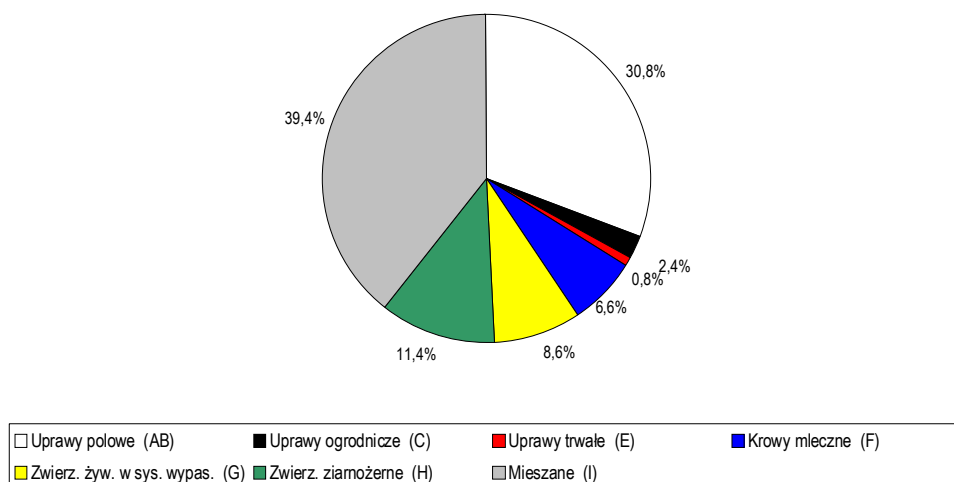
W gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą jest zaangażowanych 44,1% osób pełnozatrudnionych. Można zaobserwować, iż w regionie Pomorze i Mazury typy rolnicze o większej specjalizacji, takie jak uprawy ogrodnicze czy uprawy trwałe absorbują relatywnie mało ogółu nakładów pracy, odpowiednio 2,4% i 1,1% (patrz: Wykres 5).

Wykres 5 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU).

Największy udział w tworzeniu standardowej nadwyżki bezpośredniej miały trzy typy rolnicze. Były to gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą, z uprawami polowymi, oraz specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych. Udział ten wynosił odpowiednio 39,4%, 30,8% i 11,4%. Pozostałe cztery typy łącznie nie przekroczyły w badanej zbiorowości 18,4% standardowej nadwyżki bezpośredniej (patrz: Wykres 6).

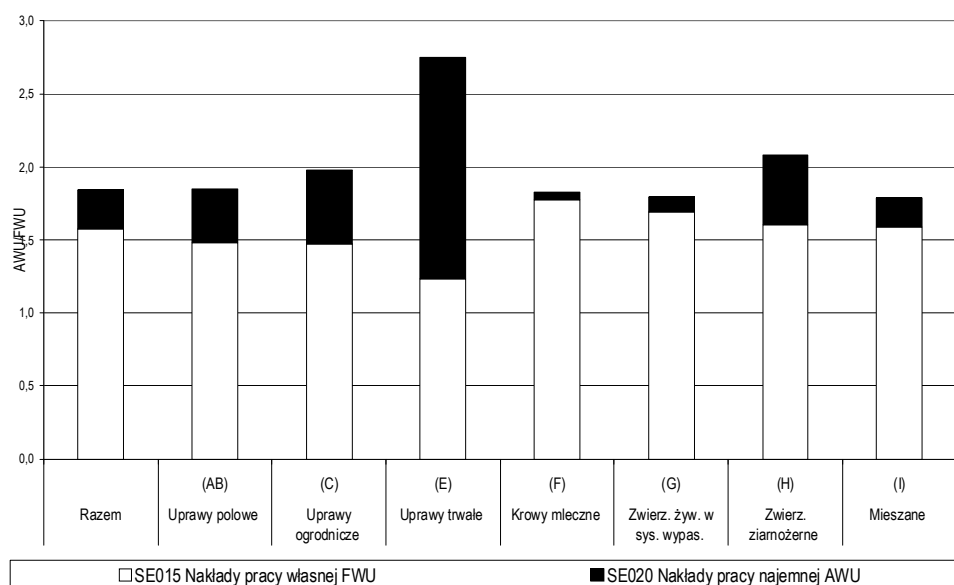
Wykres 6 Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

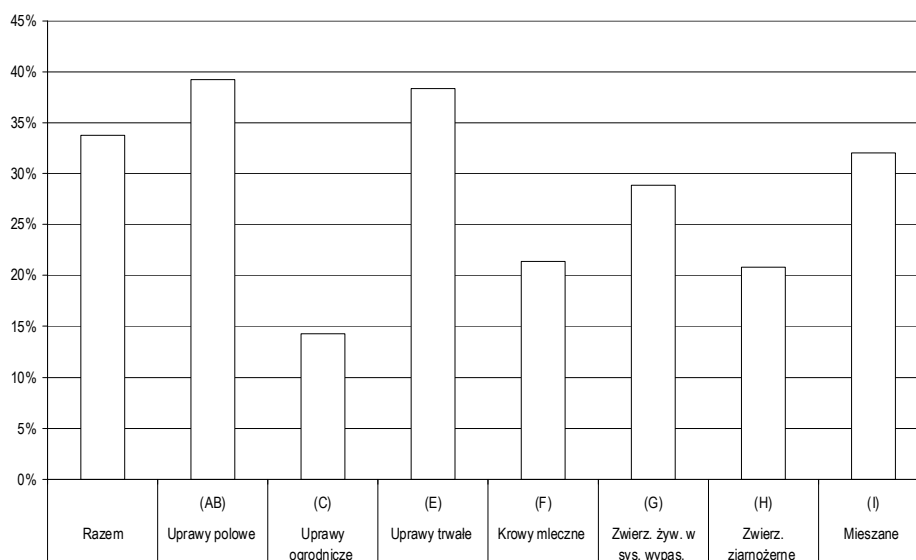
W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych, jak również w chowie zwierząt ziarnożernych i uprawach ogrodniczych ponoszone są największe nakłady pracy, których podstawą jest praca własna, jednakże z dużym udziałem pracy najemnej. Wśród tych gospodarstw praca najemna stanowiła najwyższy udział w nakładach pracy (odpowiednio: 55%, 23% i 26%). Gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych, zwierząt żywionych w systemie wypasowym oraz gospodarstwa mieszane opierają produkcję o zasoby pracy własnej. Nakłady pracy własnej kształtują się w granicach 1,5 FWU – jednostki przeliczeniowej pracy członków rodziny (patrz: Wykres 7).

Wykres 7 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

W analizowanych gospodarstwach grunty dzierżawione istotnie zwiększają powierzchnię użytków rolnych. Najwięcej (39,2%) dodzierżawiają gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych, najmniej gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (14,3%). Produkcja tych ostatnich wymaga poniesienia inwestycji długoterminowych związanych z ziemią, co nie opłaca się czynić na ziemi dodzierżawionej (patrz: Wykres 8).

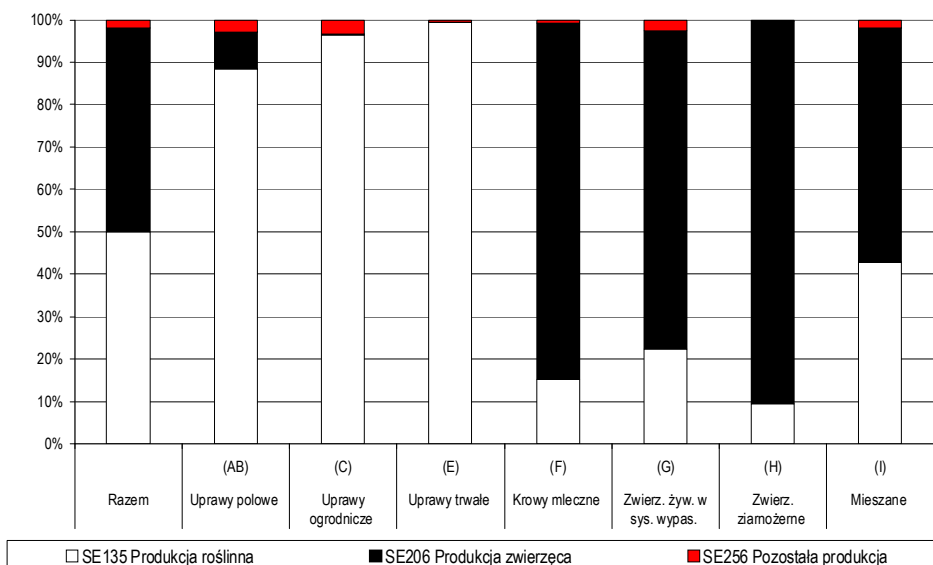
Wykres 8 **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych**

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych praktycznie całą wartość produkcji uzyskują tylko z produkcji roślinnej (około 99%) osiągając tym samym bardzo wysoki poziom specjalizacji. W typie mieszanym udział produkcji roślinnej i zwierzęcej jest podobny. Natomiast udział pozostałej produkcji⁵ w produkcji ogółem zawiera się w przedziale od 0,6 do 2,9%. Produkcja ta stanowi margines produkcji ogółem (patrz: Wykres 9).

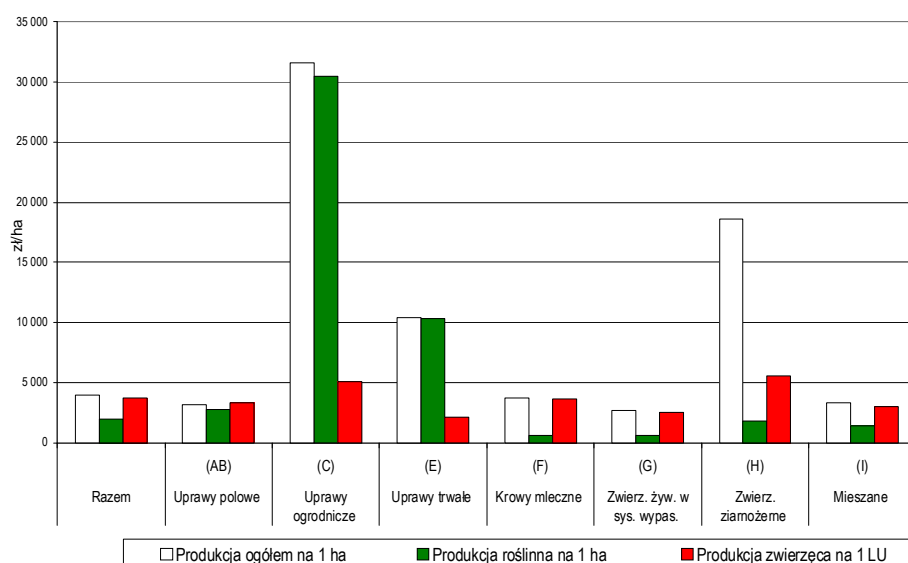
⁵ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrachunkowych, pozostałe produkty i przychody.

Wykres 9 **Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych**

Szczególnie wysoką produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa nastawione na uprawy ogrodnicze. Wynika to z faktu, że znaczna część produkcji w tym typie gospodarstw wytwarzana jest pod osłonami, a więc technologią zwiększającą intensywność wykorzystania użytków rolnych, gdzie w ciągu roku z tej samej powierzchni może być pozyskiwanych kilka zbiorów. Również wysoka produktywność ziemi była w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych, w których pewna liczba gospodarstw, zwłaszcza drobiarskich, produkuje na relatywnie niewielkich powierzchniach użytków rolnych. Kolejne miejsce pod tym względem zajmują gospodarstwa nastawione na uprawy trwałe. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych systemem wypasowym oraz w uprawach polowych (patrz: Wykres 10).

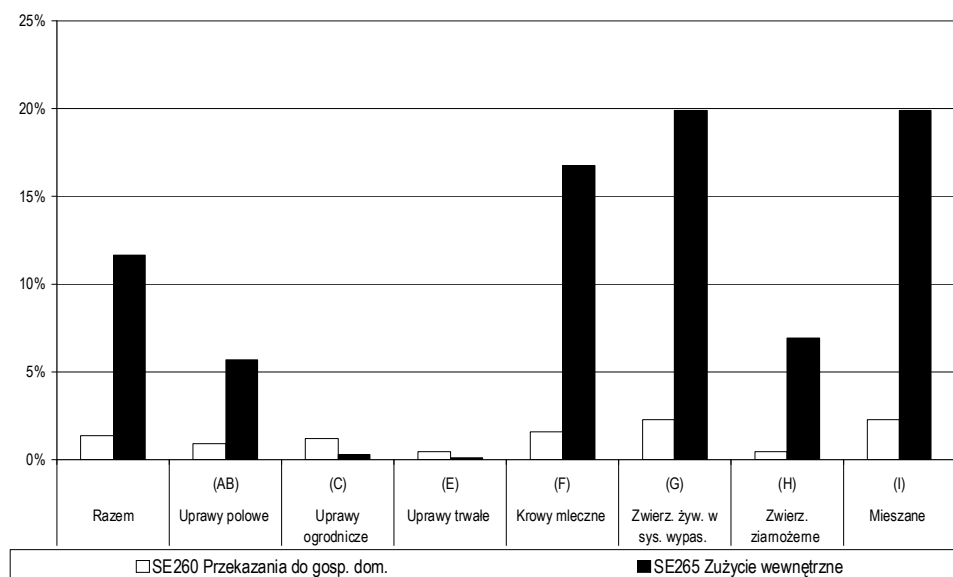
Wykres 10 **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

Niski poziom zużycia wewnętrznego (tzw. samozaopatrzenia produkcyjnego, oznaczającego udział produktów rolnych w działalności gospodarstwa rolnego) oraz przekazania produktów do gospodarstwa domowego w produkcji ogółem, odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych (typy C i E). Wynika to z ograniczonych możliwości przekazania niemalże jednorodnego asortymentu produktów tych gospodarstw, a także z powszechnego stosowania kwalifikowanego materiału siewnego. W przypadku gospodarstw, w których występują zwierzęta żywione w systemie wypasowym (typ G) i w gospodarstwach o produkcji mieszanej (typ I) udział zużycia wewnętrznego był na zbliżonym poziomie i wynosił około 20%. Tylko w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernihych zużycie wewnętrzne stanowiło ok. 7% wartości produkcji ogółem. Wynika to ze specyfiki produkcji wymagającej zakupu pasz i mieszanek pełnoporcjowych. Pasze własne wykorzystywane są w niewielkim stopniu.

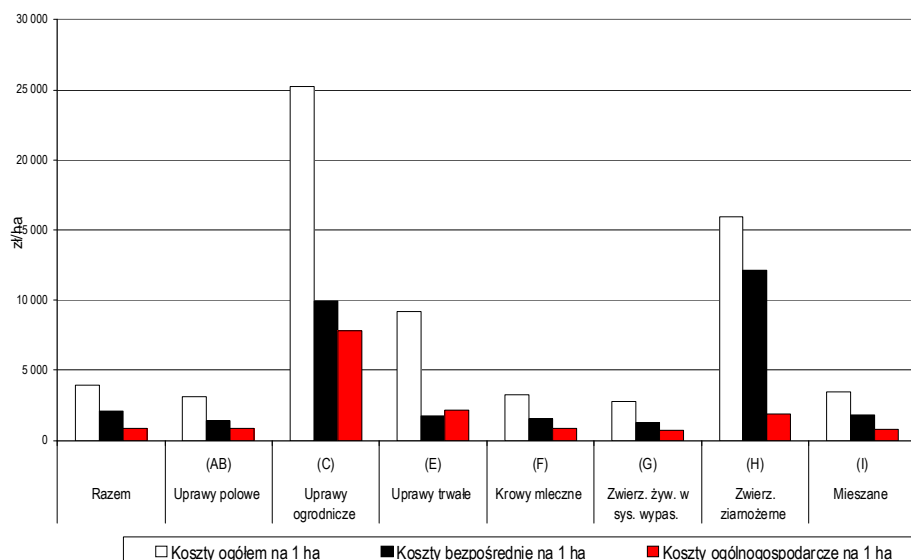
Wysoki poziom zużycia wewnętrznego oraz przekazania produktów do gospodarstwa domowego wskazuje na wciąż powszechny w polskim rolnictwie model gospodarstwa tradycyjnego we wszystkich typach rolniczych poza uprawami trwałymi i ogrodniczymi (patrz: Wykres 11).

Wykres 11 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**

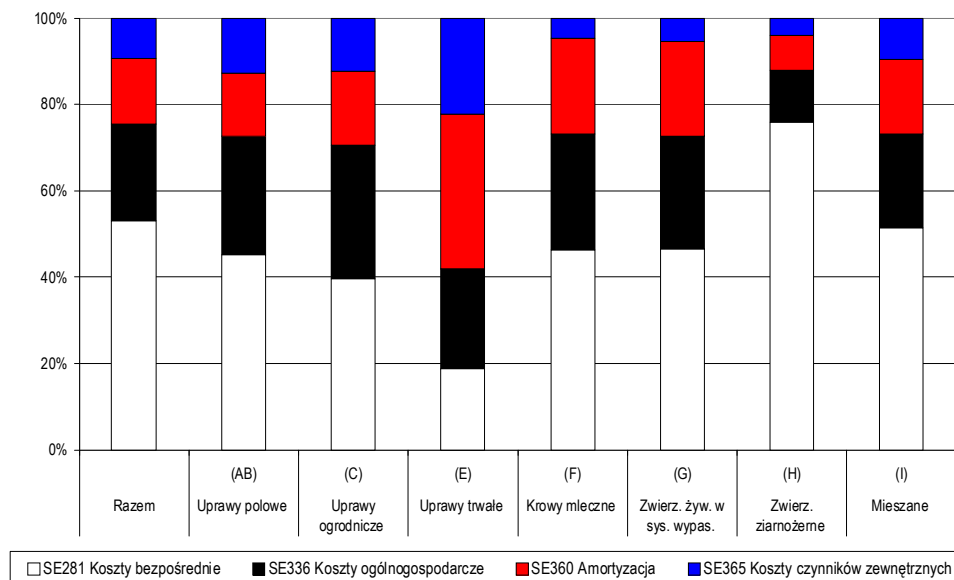
Z produktywnością ziemi koresponduje intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 12). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach nastawionych na uprawy ogrodnicze był wielokrotnie wyższy niż w pozostałych typach gospodarstw rolniczych. Wyższą intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych oraz w uprawach trwałych. Wysoka intensywność produkcji w gospodarstwach ogrodniczych oraz nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych wiąże się z tym, że wiele gospodarstw w tych grupach gospodaruje na relatywnie niewielkich powierzchniach użytków rolnych. Najniższe koszty na 1 ha użytków rolnych ponosiły gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych w systemie wypasowym oraz nastawione na uprawy polowe. W pozostałych typach poziom kosztów ogółem był zbliżony do średniej dla całej zbiorowości gospodarstw regionu Pomorze i Mazury.

Wykres 12 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

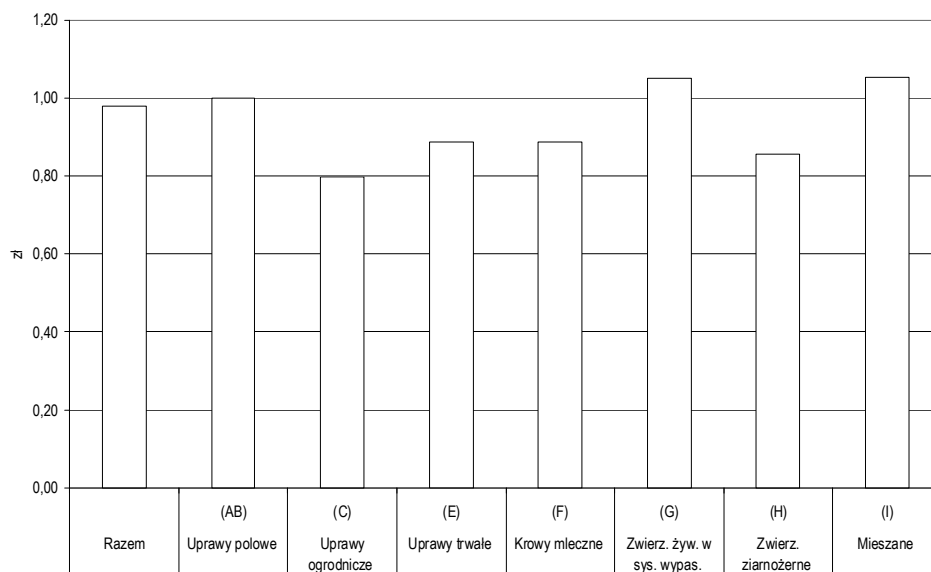
W gospodarstwach, w których występują zwierzęta, można zauważyć znaczny (ponad 40%, a w typie H – ponad 75%) udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem. Wysokie koszty bezpośrednie w gospodarstwach zajmujących się tuczem trzody chlewnej i drobiu wiążą się z koniecznością zakupu wysokiej jakości pasz pełnoporcjowych. Koszty amortyzacji są najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (nasadzenia w sadach i na plantacjach trwałych podlegają amortyzacji), a koszty ogólnogospodarcze – w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych oraz polowych. Wysokie koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących w uprawach ogrodniczych (30,9%) wynikają z wysokich kosztów opału i energii elektrycznej wykorzystywanych do ogrzewania i oświetlania szklarni, natomiast w uprawach polowych (27,5% kosztów ogółem) z wysokich kosztów paliwa. Koszty czynników zewnętrznych osiągnęły zbliżony poziom w typach F, G, H. W pozostałych typach były znacznie wyższe (patrz: Wykres 13).

Wykres 13 **Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych**

Efektywność produkcji w relacjach rynkowych charakteryzuje koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem. W roku 2009 najniższą efektywność wykazywały gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym (typ G) i gospodarstwa z produkcją mieszaną (typ I). Najlepiej radziły sobie gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (typ C) oraz w chowie zwierząt ziarnożernych (typ H) (patrz: Wykres 14).

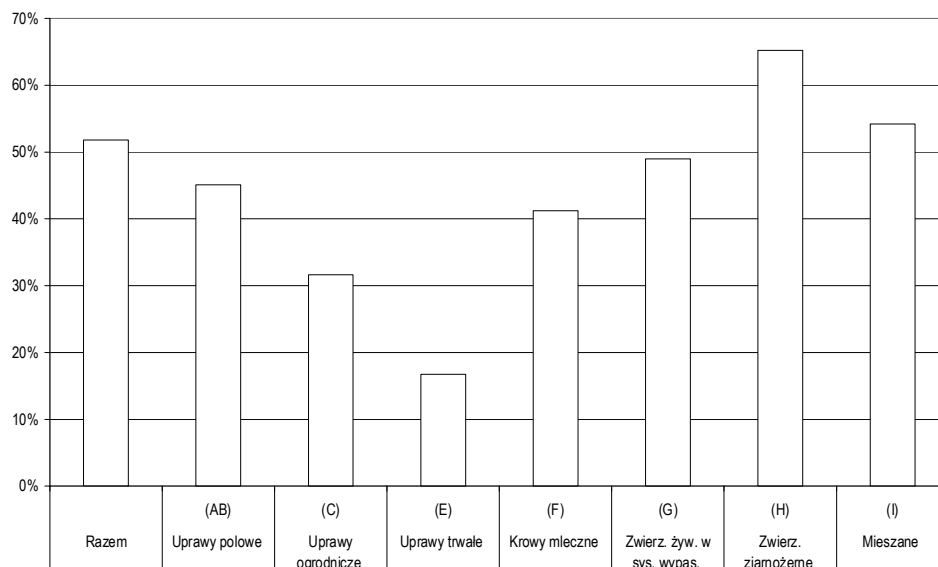
Wykres 14 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych

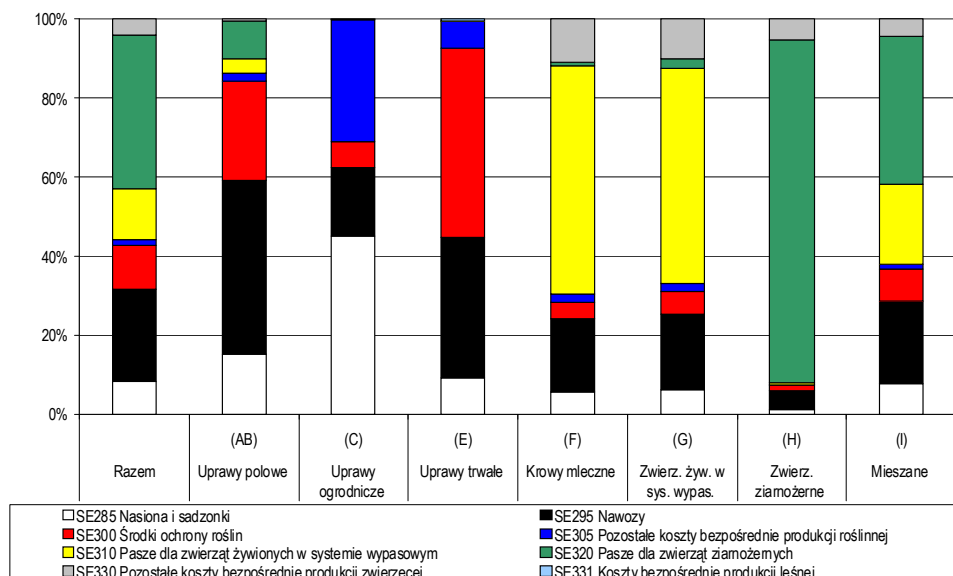
Koszty bezpośrednie w gospodarstwach w typach AB, G, I, i H stanowiły 45 - 65% wartości produkcji ogółem, natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (typ E) - udział ten był najniższy i wynosił niecałe 17% produkcji ogółem.

Wśród kosztów bezpośrednich istotnymi pozycjami był zakup pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typ F, G, H, I), koszty środków ochrony roślin w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych oraz koszty nasion i sadzonek w gospodarstwach ogrodniczych (patrz: Wykres 15 i Wykres 16).

Wykres 15 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

Wykres 16 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

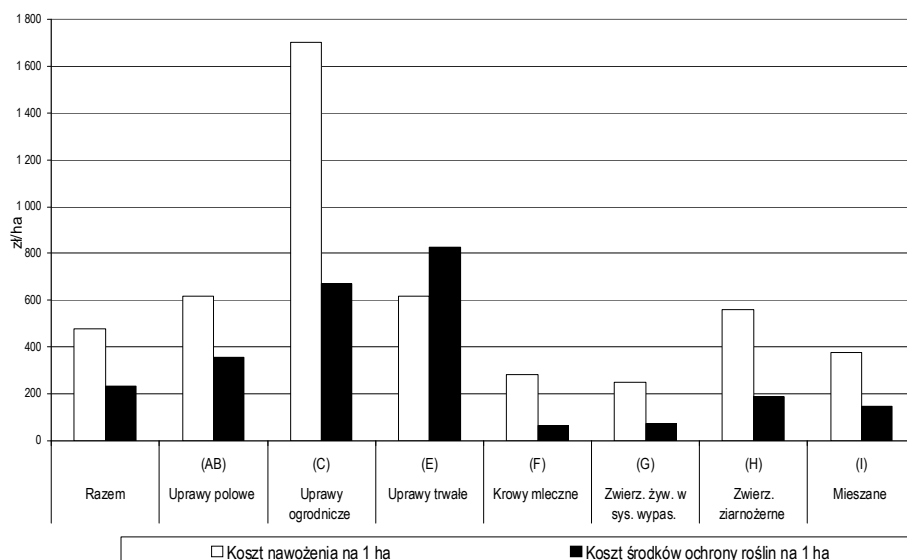

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw znacznie różnią się poziomem nawożenia i zużycia środków ochrony roślin (patrz: Wykres 17). Koszty nawożenia mineralnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były ponad

2,5-krotnie wyższe niż przeciętne w całej zbiorowości gospodarstw. Wyższym poziomem kosztów nawożenia charakteryzowały się także gospodarstwa nastawione na uprawy polowe i trwałe. Najniższe koszty nawożenia mineralnego ponoszone były w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą, zwłaszcza utrzymujących bydło (typy: F i G).

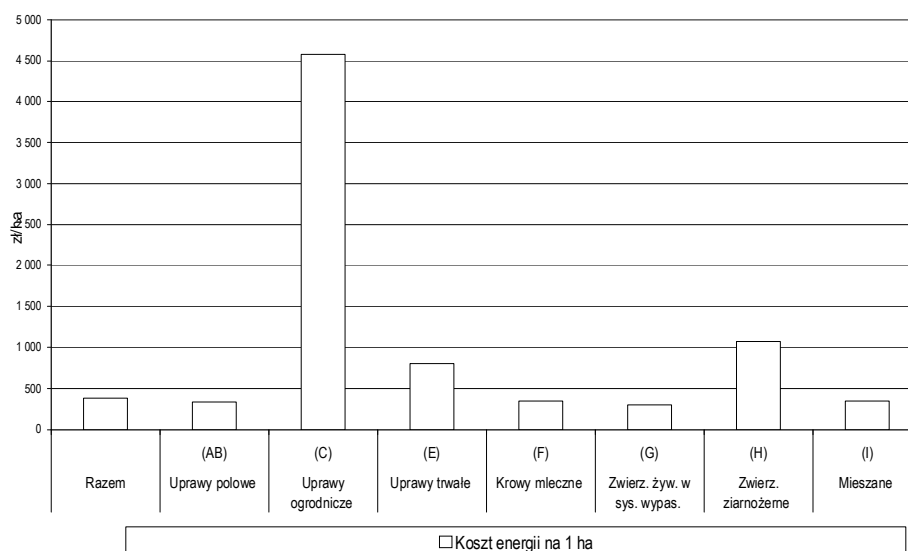
Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin obserwowany jest w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe oraz uprawy ogrodnicze. Specyfiką gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach trwałych jest to, że inaczej niż w pozostałych typach rolniczych poziom kosztów środków ochrony roślin przewyższa poziom kosztów nawożenia mineralnego. Podobnie jak w przypadku kosztów nawożenia, również koszty środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta, a zwłaszcza krowy mleczne, co niewątpliwie wiąże się z większym udziałem powierzchni paszowej w strukturze użytków rolnych.

Wykres 17 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

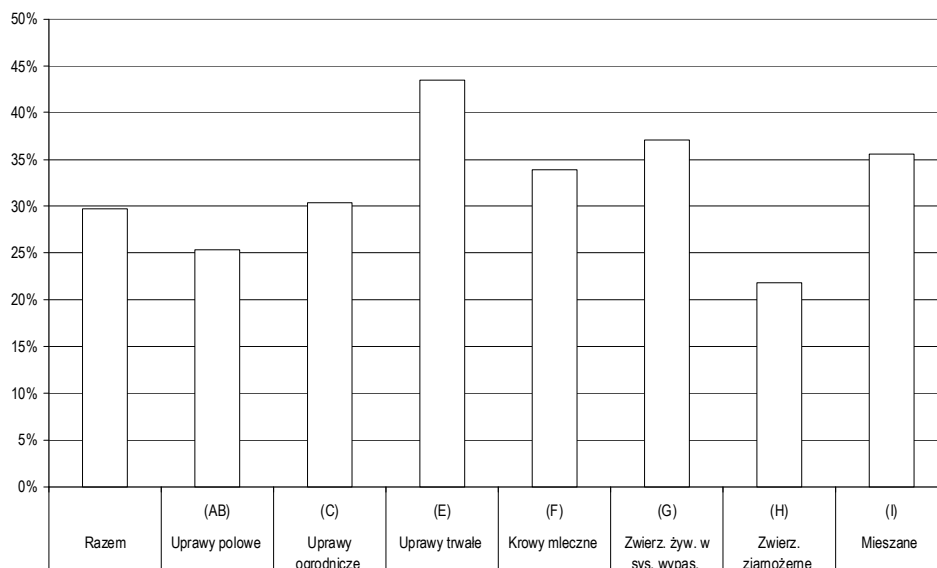
Podobnie jak w przypadku poprzednio analizowanych kosztów, koszty energii i paliw przeliczonych na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były wielokrotnie wyższe niż w pozostałych typach gospodarstw, co ma ścisły związek z kosztami ogrzewania, gdy produkcja pod osłonami prowadzona jest w sezonie zimowym (patrz: Wykres 18). Wyższe koszty energii i paliw zaobserwowano także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych, oraz w uprawach trwałych. Jednak w przypadku tych typów rolniczych różnica w stosunku do pozostałych gospodarstw nie jest tak duża jak dla gospodarstw ogrodniczych.

Wykres 18 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

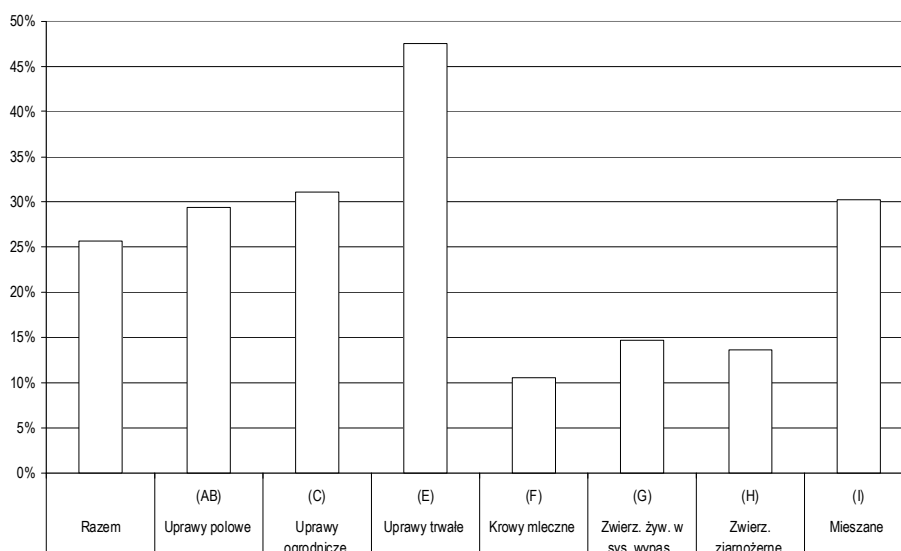
W większości typów rolniczych udział amortyzacji w wartości dodanej brutto kształtował się na poziomie 25 - 37%, jedynie w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych przekroczył 43%, natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych wyniósł jedynie 22% (patrz: Wykres 19).

Wykres 19 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

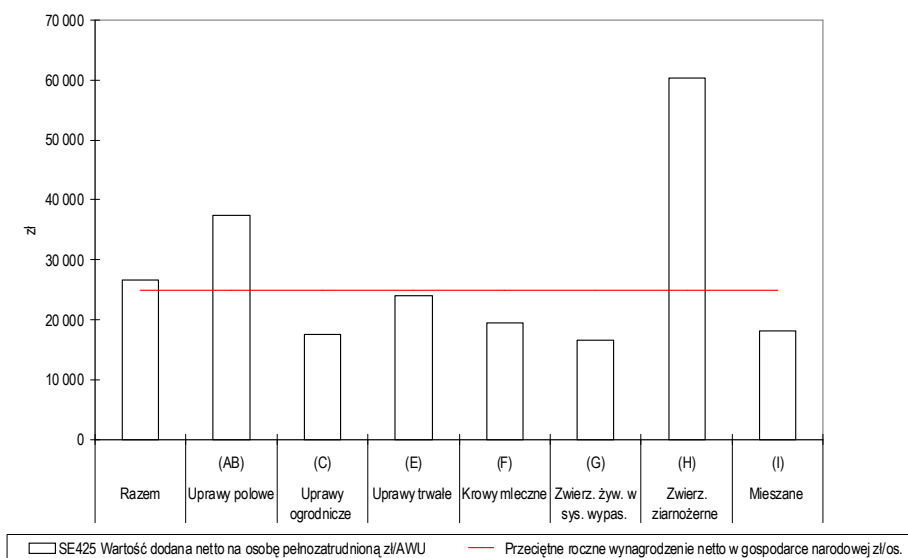
Na uwagę zasługuje fakt, że najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych (48%), a najniższy gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych (11%) (patrz: Wykres 20).

Wykres 20 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych

Wykres 21 pokazuje, że wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną ogółem była wyższa niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej⁶ w gospodarstwach prowadzących uprawy polowe i chów zwierząt ziarnożernych i tylko nieco niższa w gospodarstwach z uprawami trwałymi. Najwyższą jej wartość odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (60 305 zł), natomiast najniższą w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt w systemie wypasowym (16 619 zł).

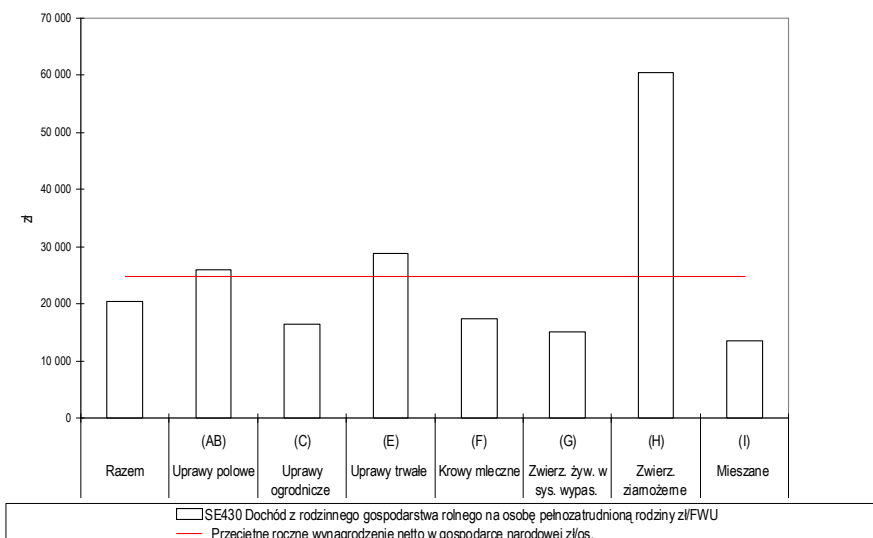
Wykres 21 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

⁶ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to, kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej. Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 24 880 zł w 2009 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

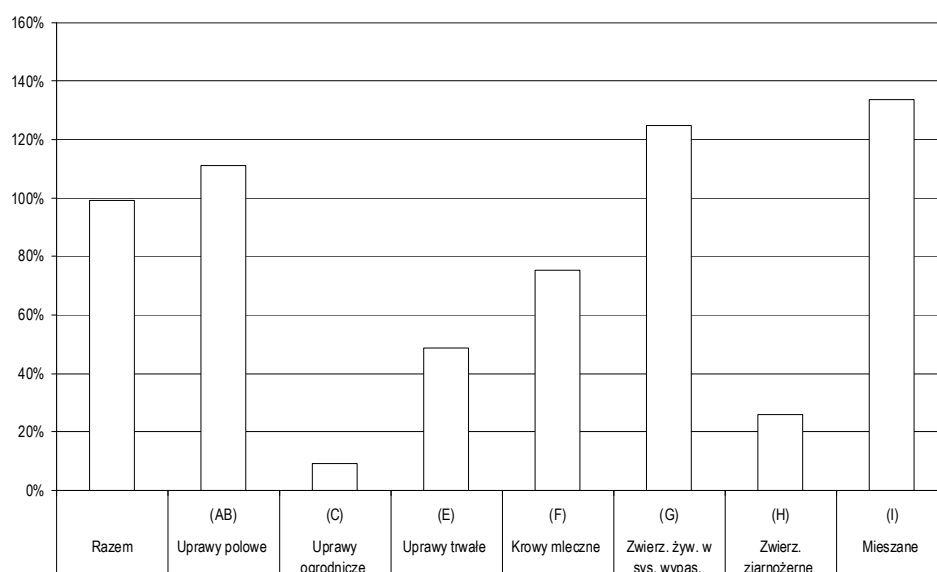
Z kolei Wykres 22 wskazuje, że roczny dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą był najmniejszy w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą i wynosił 13 496 zł. Tylko gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych, trwałych oraz chowie zwierząt ziarnożernych uzyskały dochody wyższe niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Najwyższą wartość DzRGR zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie trzody chlewnej i drobiu (60 473 zł).

Wykres 22 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

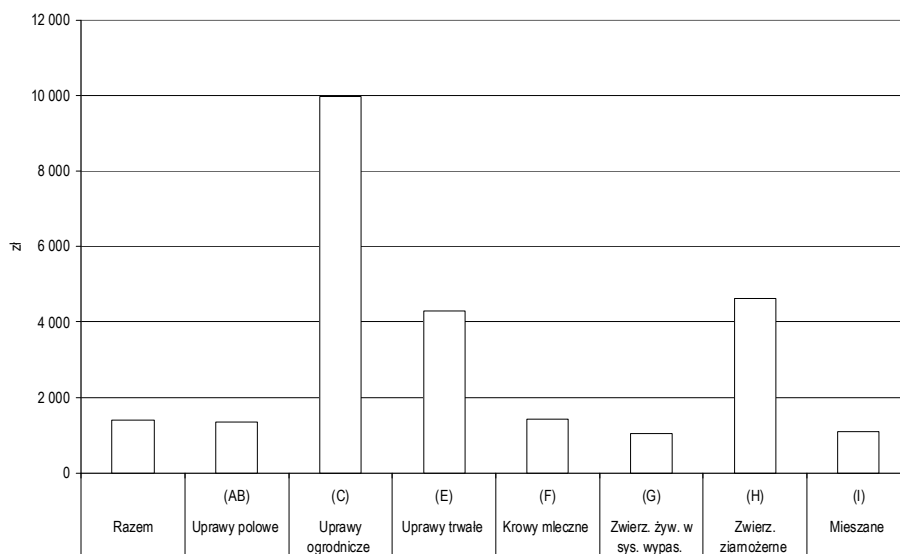
Od momentu wdrożenia w Polsce instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej krajów UE, ważną informacją dotyczącą sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych jest udział dopłat w tworzeniu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najwyższą relację dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (nieco ponad 133%), a także specjalizujących się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym (blisko 125%) oraz w uprawach polowych (111%). Można więc uznać, że w tych gospodarstwach dochód uzyskano w całości dzięki dopłatom do działalności operacyjnej, a od 11 do 33% dopłat posłużyło do pokrycia części kosztów produkcji. Najniższym udziałem dopłat w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (9%) i chowie zwierząt ziarnożernych (26%), w których produkcja w najmniejszym stopniu związana jest z ziemią. Sytuacja dochodowa tych gospodarstw w największym stopniu uzależniona jest od rynku (patrz: Wykres 3 i Wykres 23).

Wykres 23 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

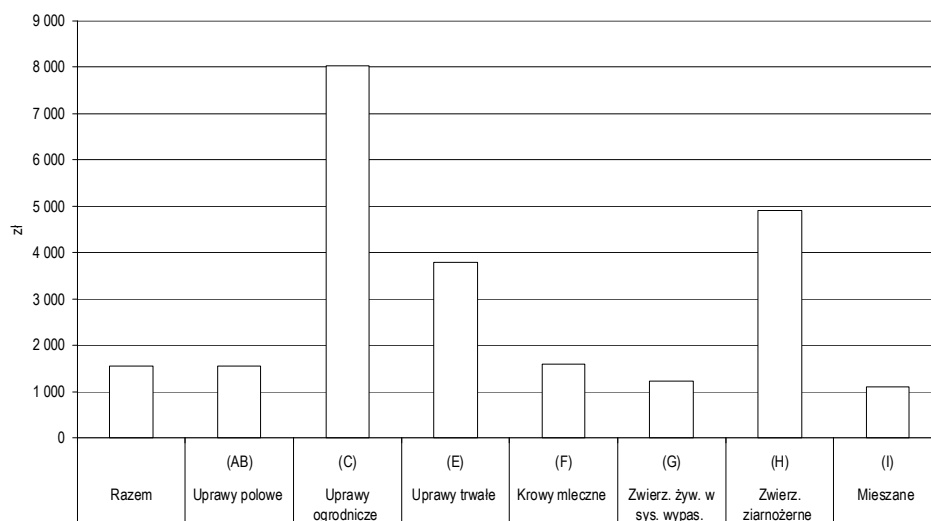

Wartość dodana netto przeliczona na jednostkę powierzchni użytków rolnych oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przeliczony na jednostkę powierzchni użytków rolnych własnych były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te osiągały stosunkowo wysoki dochód, a posiadana przez nie powierzchnia użytków rolnych była niewielka. Ponadto gospodarstwa te w bardzo znikomym stopniu dodzierżawiały ziemię. Najniższe wartości tych dwóch nadwyżek ekonomicznych zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym oraz prowadzących produkcję mieszaną (patrz: Wykres 24 i Wykres 25).

Wykres 24 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

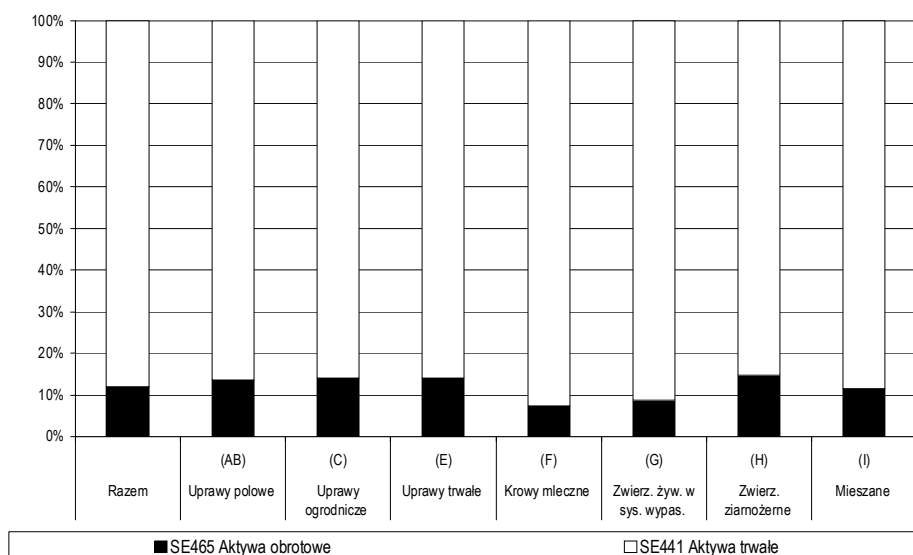

Wykres 25 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

Struktura aktywów jest jednym z czynników decydujących o tempie obrotu środków zaangażowanych w gospodarstwie rolnym. Wysoki udział środków trwałych znacznie zmniejsza to tempo. Udział środków trwałych w aktywach ogółem w gospodarstwach regionu Pomorze i Mazury wynosił od 86 do 93%, przy czym różnice między poszczególnymi typami rolniczymi były niewielkie (patrz: Wykres 26). Wysoki udział środków trwałych, zwłaszcza w porównaniu z danymi publikowanymi dla lat poprzednich, jest wynikiem urealnienia wyceny gruntów własnych gospodarstwa. Do roku 2008 grunty wyceniano w sposób normatywny a w roku 2009 - na podstawie deklarowanej przez rolnika kwoty, za którą byłby skłonny kupić własną ziemię (wartość ziemi w bilansie finansowym jest na skutek tego znacznie wyższa niż w latach poprzednich i zbliżona do cen rynkowych). Najwyższy udział środków trwałych obserwowany był w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych i zwierząt żywionych w systemie wypasowym.

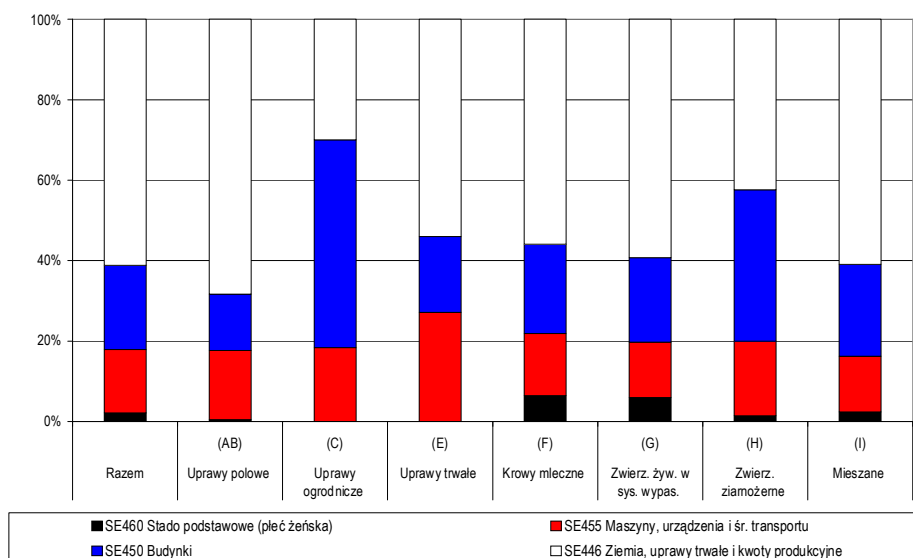
Wykres 26 **Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

Zmiana zasad wyceny ziemi wpłynęła również na zmianę struktury aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych. W większości typów rolniczych ponad połowę wartości aktywów stanowiła wartość ziemi, z wyjątkiem gospodarstw ogrodniczych oraz specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (patrz: Wykres 27). Drugim składnikiem pod względem udziału w środkach trwałych były budynki. Szczególnie jest to widoczne w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych. Dużym udziałem budynków charakteryzowały się również gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych.

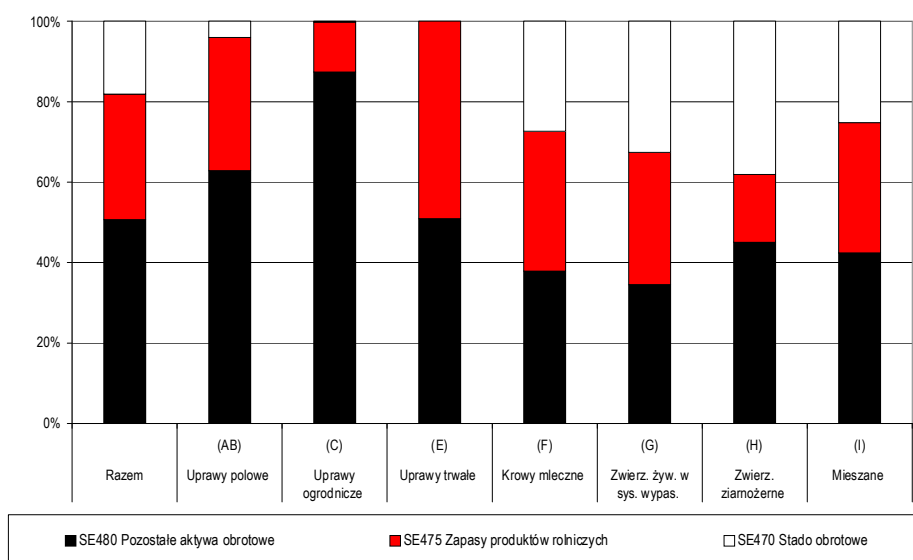
W gospodarstwach utrzymujących bydło (typ F i G), zwierzęta stada podstawowego stanowiły wyraźnie większą część środków trwałych niż w pozostałych typach gospodarstw utrzymujących zwierzęta (choć ich udział nie przekracza kilku procent).

Wykres 27 **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

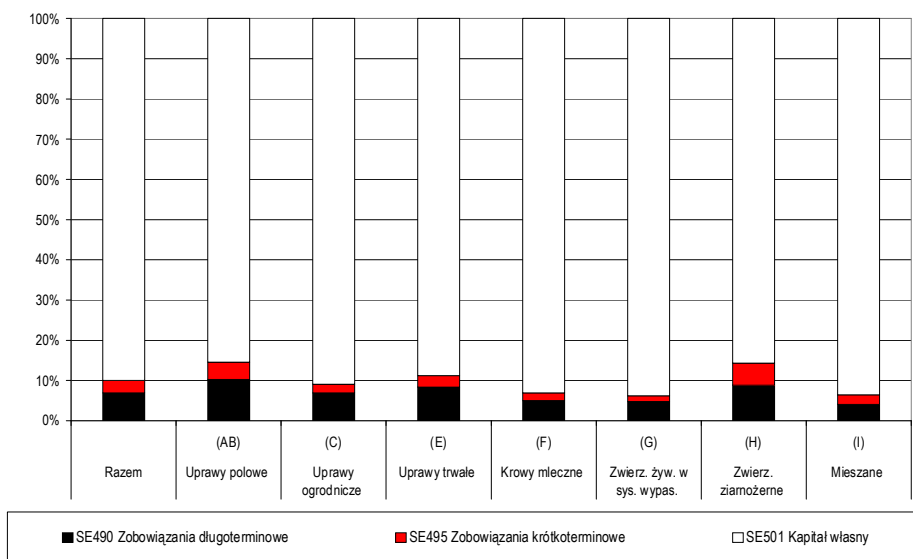
Specyfika produkcji poszczególnych typów rolniczych ma także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 28). Większą część aktywów obrotowych gospodarstw sadowniczych stanowiły zapasy wytworzonych produktów, zaś w gospodarstwach ogrodniczych pozostałe środki obrotowe, głównie zapasy z zakupu. Natomiast w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta ziarnożerne, zapasy produktów rolniczych stanowiły stosunkowo niewielką część środków obrotowych. Największy udział miały tu bowiem zwierzęta stada obrotowego.

Wykres 28 **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

W pasywach gospodarstw wszystkich typów rolniczych dominował kapitał własny (patrz: Wykres 29). Polskie gospodarstwa charakteryzują się więc wysoką autonomią finansowania majątku. Wyższy niż przeciętnie poziom zadłużenia zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych oraz w chowie zwierząt ziarnożernych (ok. 14%). W kapitale obcym wszystkich typów gospodarstw dominowało zadłużenie długoterminowe, które jest zazwyczaj korzystniejsze dla sytuacji finansowej gospodarstwa od zobowiązań bieżących ze względu na dłuższe terminy spłaty i na ogół niższe odsetki.

Wykres 29 **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

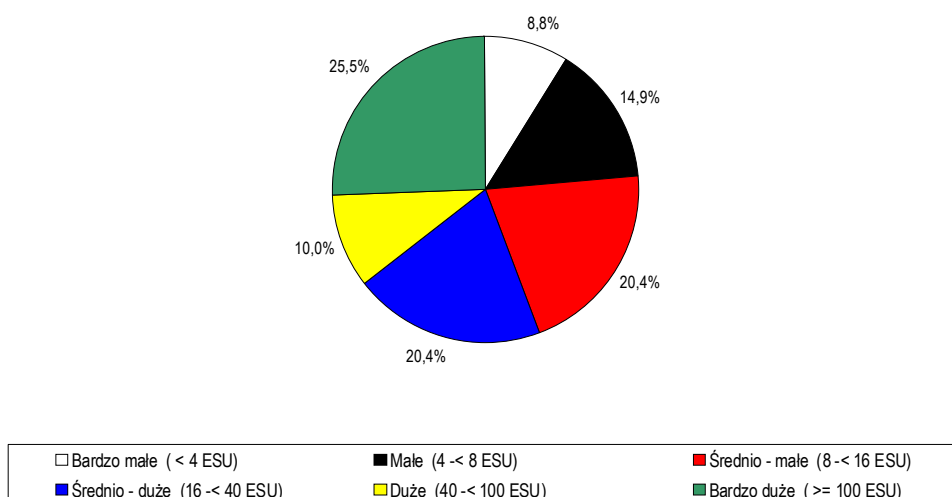

3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej

3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

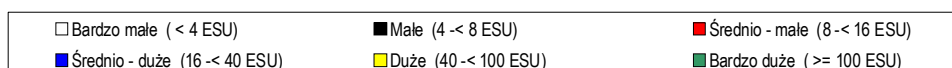
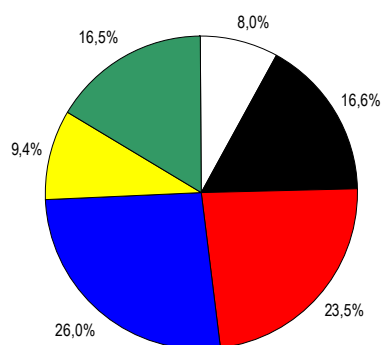
W strukturze posiadanych użytków rolnych największy udział miały gospodarstwa bardzo duże, powyżej 100 ESU, które mimo małej liczby (129 gospodarstw) gospodarowały na 25,5% obszaru użytków rolnych. Znaczący był również udział gospodarstw średnio małych o wielkości ekonomicznej od 8 do 16 ESU oraz średnio dużych od 16 do 40 ESU mających w posiadaniu po 20,4% obszaru użytków rolnych (patrz: Wykres 30).

Wykres 30 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

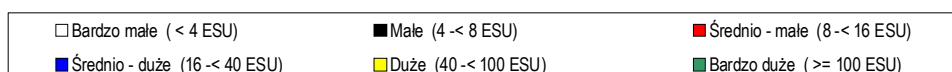
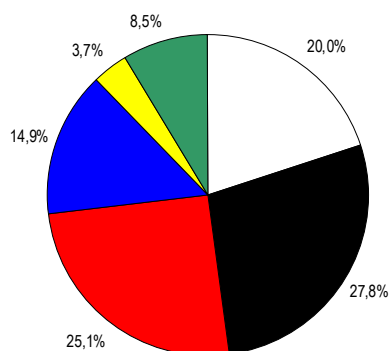
W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej do 40 ESU znajdowało się nieco ponad 74% pogłowia zwierząt wyrażonego w jednostkach przeliczeniowych LU. Największy udział w pogłowiu zwierząt (26%) miały gospodarstwa średnio - duże o wielkości ekonomicznej od 16 do 40 ESU (patrz: Wykres 31).

Wykres 31 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU).

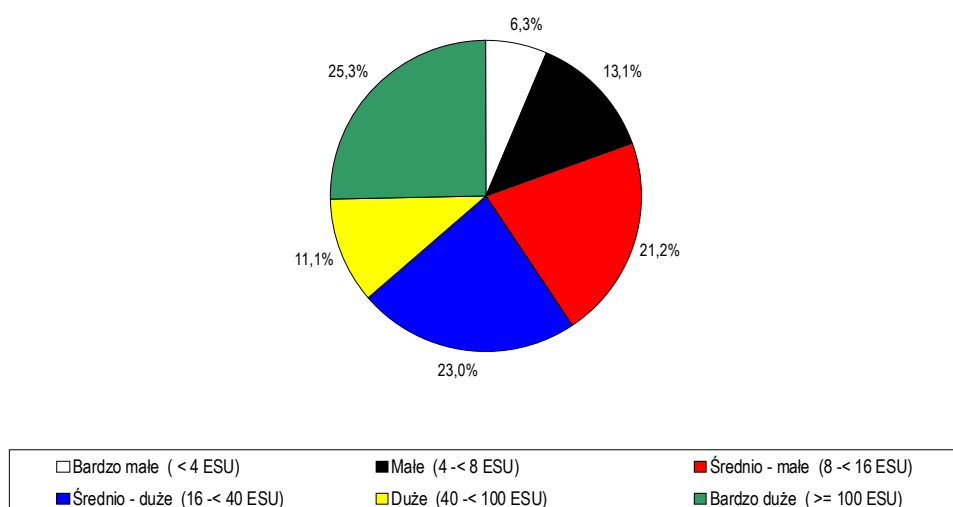
Gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 16 ESU zaabsorbowały prawie 73% ogółu nakładów pracy. Na uwagę zasługują również gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU), które mimo znaczącej powierzchni posiadanej ziemi - 25,5% zasobów ziemi w regionie Pomorze i Mazury (Wykres 30), oraz pogłowia zwierząt 16,5% (Wykres 31) angażowały tylko 8,5% ogółu nakładów pracy, co wskazywałoby na wysoką wydajność pracy w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 32).

Wykres 32 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych AWU).

Udział poszczególnych grup gospodarstw w wartości wytwarzanej standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) zdecydowanie różnił się od ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw. Biorąc pod uwagę skalę dysproporcji na czoło wysuwają się gospodarstwa bardzo duże powyżej 100 ESU, które przy niewielkim udziale w ogólnej liczbie gospodarstw (6,4%) wytwarzały aż 25,3% SGM. Na drugim biegunie znajdują się gospodarstwa bardzo małe poniżej 4 ESU (5,3% ogólnej liczby gospodarstw w regionie) z 6,3% udziałem w sumie SGM (patrz: Wykres 33).

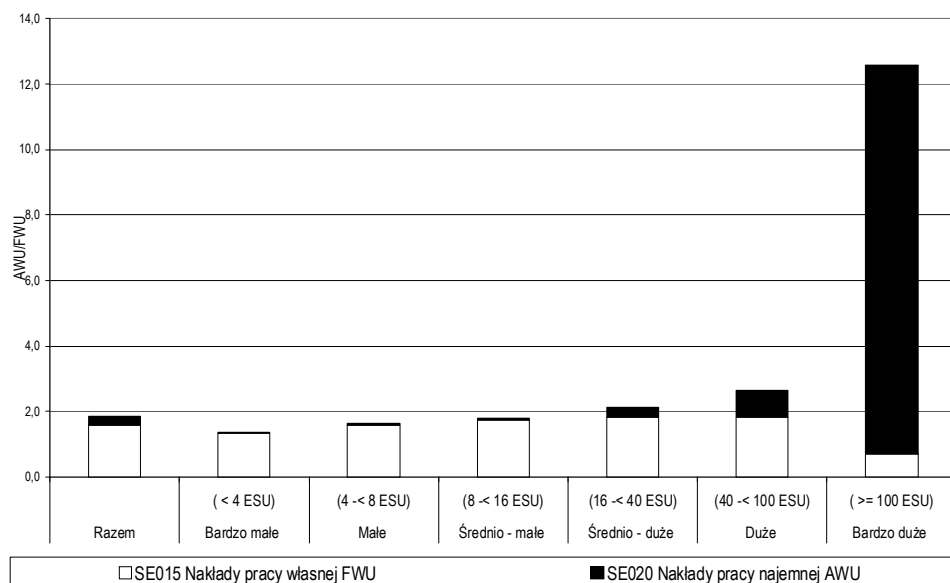
Wykres 33 Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

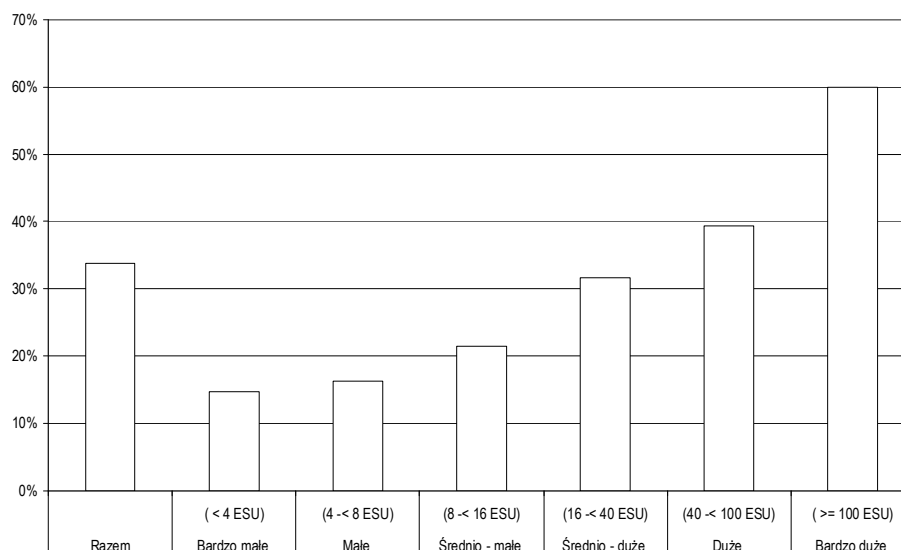
Poziom nakładów pracy w gospodarstwach zwiększał się wraz ze wzrostem ich wielkości ekonomicznej. Działalność prawie wszystkich gospodarstw (oprócz gospodarstw powyżej 100 ESU) opierała się głównie na własnej sile roboczej. W gospodarstwach dużych (od 40 do 100 ESU) wykorzystanie najmniejszej siły roboczej było wyraźnie wyższe i jej udział stanowił ok. 30% nakładów pracy. Można zatem stwierdzić, że gospodarstwa do 100 ESU to gospodarstwa rodzinne, w których dominowała praca własna. Natomiast w gospodarstwach największych (powyżej 100 ESU) udział siły najmniejszej był ponad 17-krotnie wyższy niż pracy własnej (patrz: Wykres 34).

Wykres 34 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

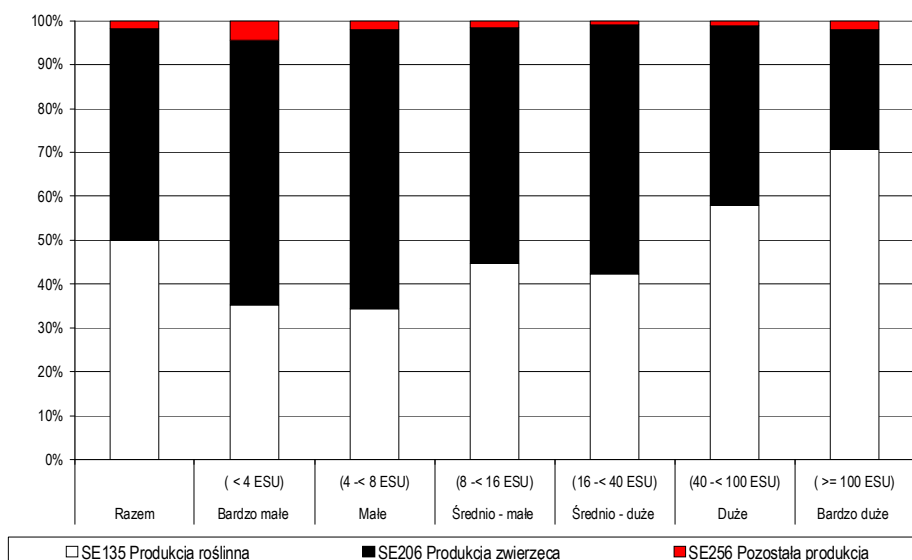
W strukturze własnościowej użytków rolnych, w większości klas wielkości ekonomicznej gospodarstw dominowały grunty własne. Udział dodzierżawionych użytków rolnych wynosił przeciętnie 34% ogółu powierzchni i zmieniał się w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa osiągając dla gospodarstw dużych (od 40 do 100 ESU) i bardzo dużych (powyżej 100 ESU) wartości odpowiednio 39 i 60%. W gospodarstwach najmniejszych (poniżej 4 ESU) jest to niespełna 15% (patrz: Wykres 35).

Wykres 35 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

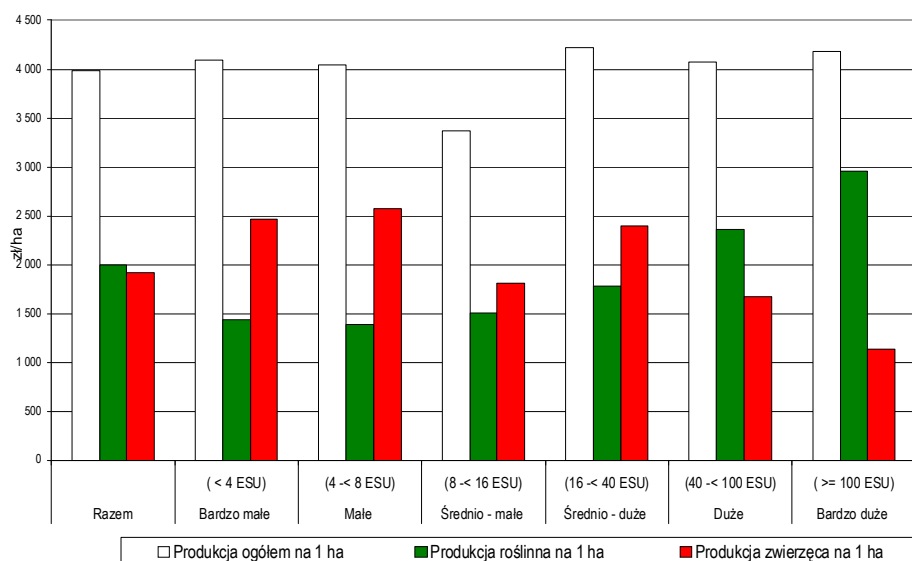
Z analizy struktury rodzajowej produkcji wynika, że udział produkcji roślinnej w produkcji ogółem wahał się w przedziale od 35 do 71% i był największy w gospodarstwach dużych i bardzo dużych (powyżej 40 ESU). Udział pozostałej produkcji był niewielki i wynosił maksymalnie 4,6% w przypadku gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 36).

Wykres 36 **Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

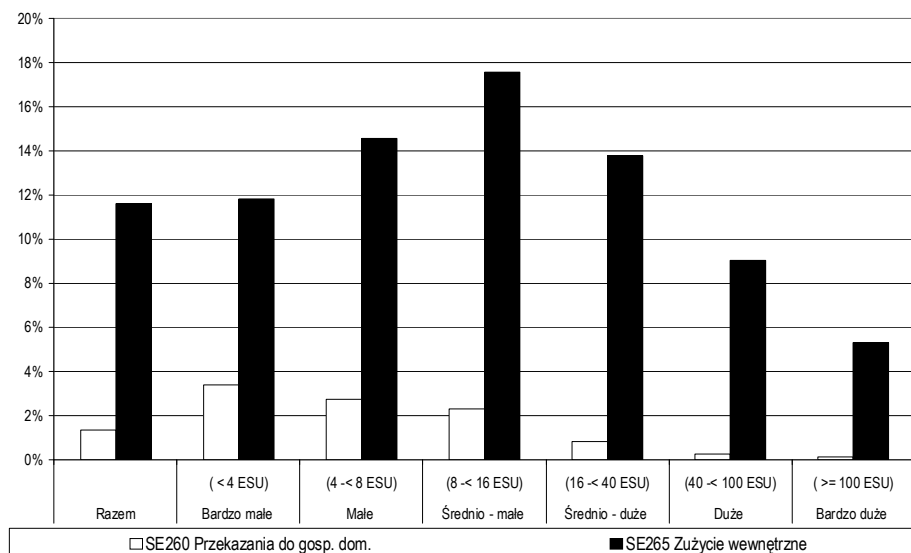
Najniższą produktywność ziemi (czyli wartość produkcji przypadającą na 1 ha użytków rolnych) uzyskali gospodarstwa średnio - małe o wielkości ekonomicznej 8 - 16 ESU (3 369 zł/ha). W pozostałych grupach produktywność ziemi była na zbliżonym poziomie, i wynosiła od 4 048 do 4 220 zł/ha. Wartość produkcji roślinnej na 1 ha rosła wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstwa, natomiast produkcja zwierzęca na 1 ha była najwyższa w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej do 8 ESU (patrz: Wykres 37).

Wykres 37 **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

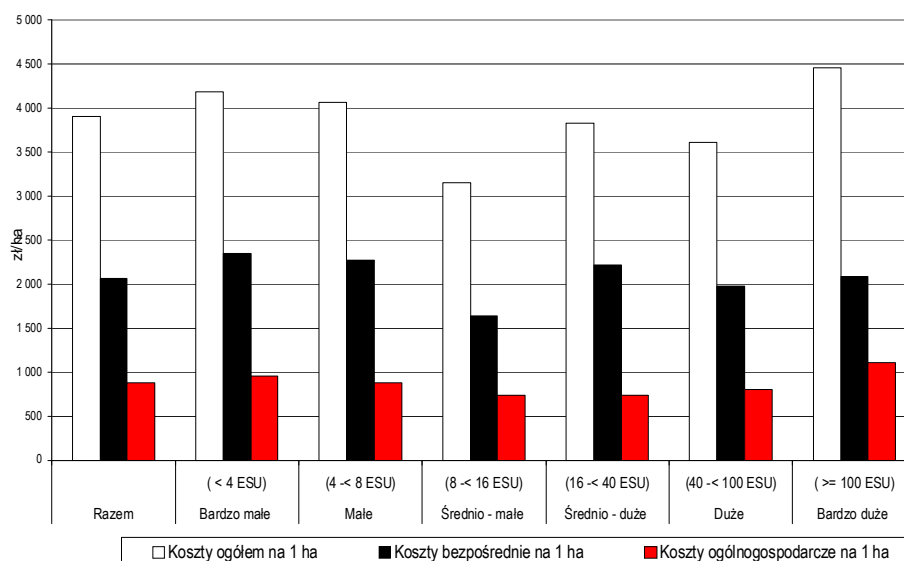
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej malał udział wartości produktów i usług przekazywanych do gospodarstwa domowego. Zużycie wewnętrzne rośnie zdecydowanie i osiągnęło 17,5% produkcji ogółem w gospodarstwach średnio małych (od 8 do 16 ESU), a następnie malało by osiągnąć ok. 5% udział w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 100 ESU), (patrz: Wykres 38).

Wykres 38 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Z produktywnością ziemi związany jest ściśle poziom ponoszonych przez gospodarstwo kosztów. W przypadku analizowanego zbioru gospodarstw ponoszone koszty na 1 ha użytków rolnych były różne w poszczególnych klasach ekonomicznych. Mimo tego, że intensywność produkcji w gospodarstwach powyżej 100 ESU była wyższa (czyli gospodarstwa te ponosiły wyższe koszty na 1 ha) niż w gospodarstwach średnio dużych i dużych o wielkości ekonomicznej od 16 do 100 ESU, to ich efektywność, czyli wartość produkcji na 1 ha była podobna. Ponoszone wyższe koszty nie przekładały się więc na wzrost wartości produkcji. Koszty bezpośrednie we wszystkich klasach gospodarstw kształtowały się na zbliżonym poziomie z wyjątkiem gospodarstw średnio - małych (8 - 16 ESU), w których były one najniższe. Podobna zależność występuje też w produktywności ziemi (porównaj: Wykres 37). Z kolei poziom kosztów ogólnogospodarczych wzrósł w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej powyżej 100 ESU, co należy wiązać ze wzrostem kosztów energii i paliw (patrz: Wykres 39).

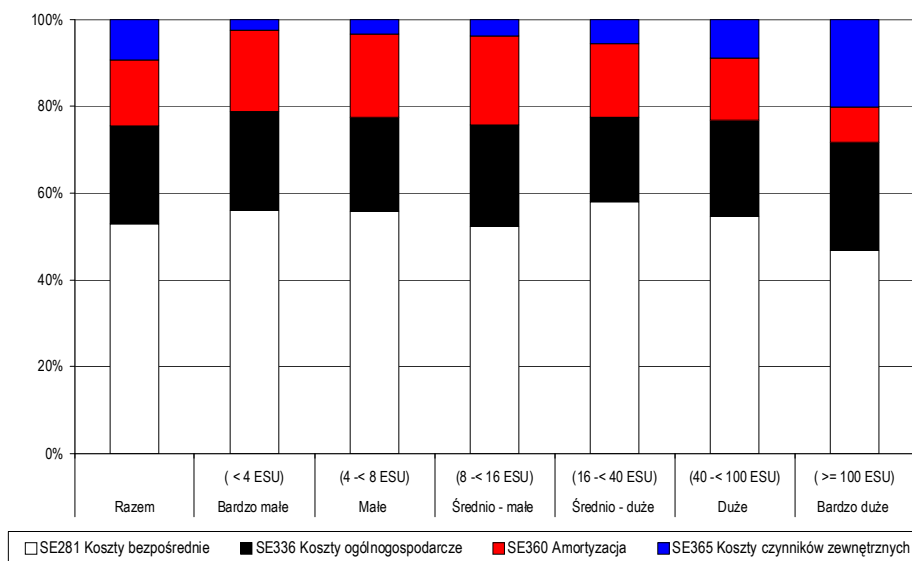
Wykres 39 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

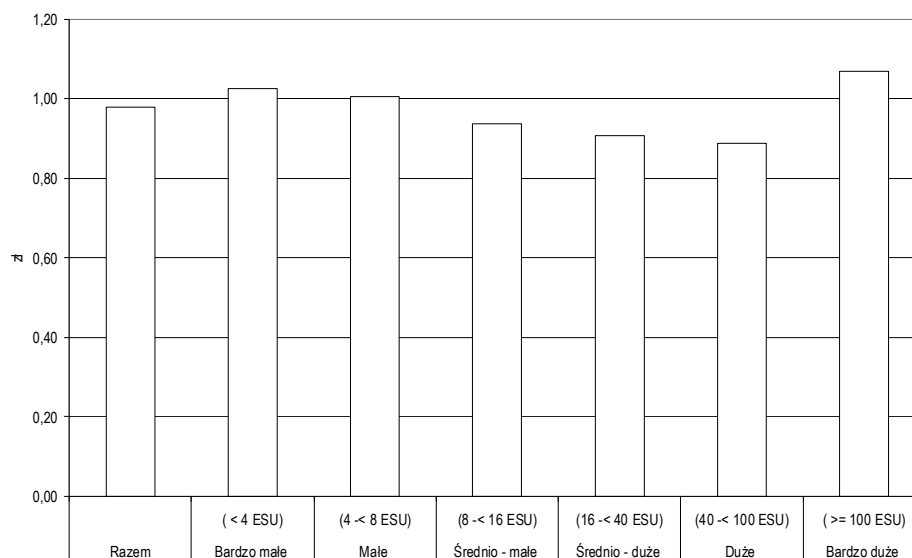
Analiza struktury kosztów ogółem wskazuje, że udział kosztów bezpośrednich w gospodarstwach do 100 ESU był zróżnicowany dla poszczególnych klas wielkości ekonomicznej. Powyżej 100 ESU następował spadek ich udziału. Najwyższy udział kosztów bezpośrednich w strukturze kosztów ogółem zaobserwowano w grupie gospodarstw średnio - dużych (16 - 40 ESU), również ta grupa gospodarstw charakteryzowała się najwyższą wartością produkcji na 1 ha.

W strukturze kosztów ogółem koszty czynników zewnętrznych miały najwyższy udział w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 100 ESU), w których w wysokim stopniu korzysta się z najmniejszej siły roboczej.

W przypadku amortyzacji zaobserwowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw jej udział w kosztach całkowitych obniżał się. Ta ostatnia zależność świadczy o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanego programu produkcji rolnej (patrz: Wykres 40).

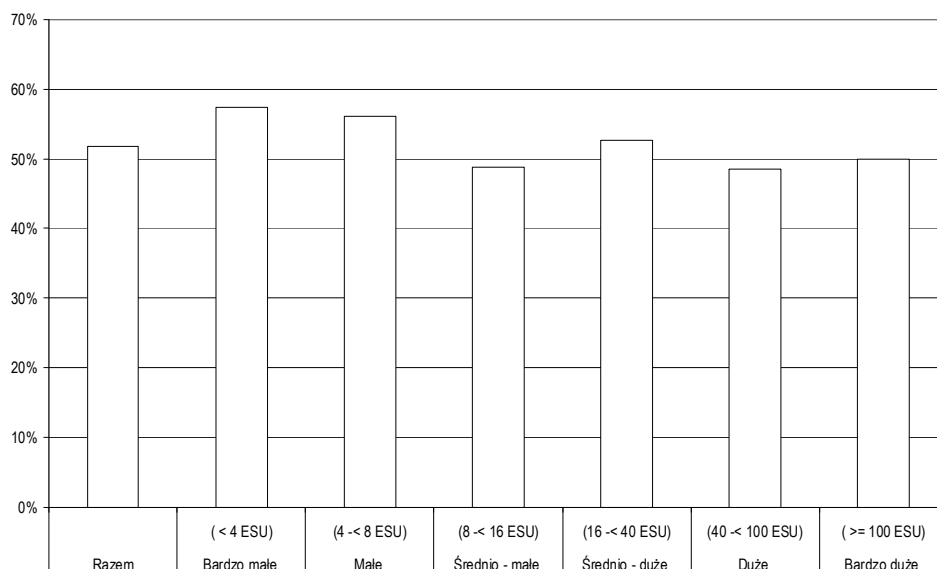
Wykres 40 **Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Najwyższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji odnotowano w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 100 ESU), gdzie koszty przekraczają wartość produkcji o 6,8% i w gospodarstwach bardzo małych (poniżej 4 ESU), w których koszty przekraczają wartość produkcji o 2,4%, co oznacza, że te grupy gospodarstw pozbawione dopłat poniosłyby w 2009 roku stratę. Najkorzystniejszą relację osiągnęły gospodarstwa duże (od 40 do 100 ESU), w których dla wytworzenia 1 zł produkcji gospodarstwo wydatkowało ok. 0,89 zł (patrz: Wykres 41).

Wykres 41 **Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

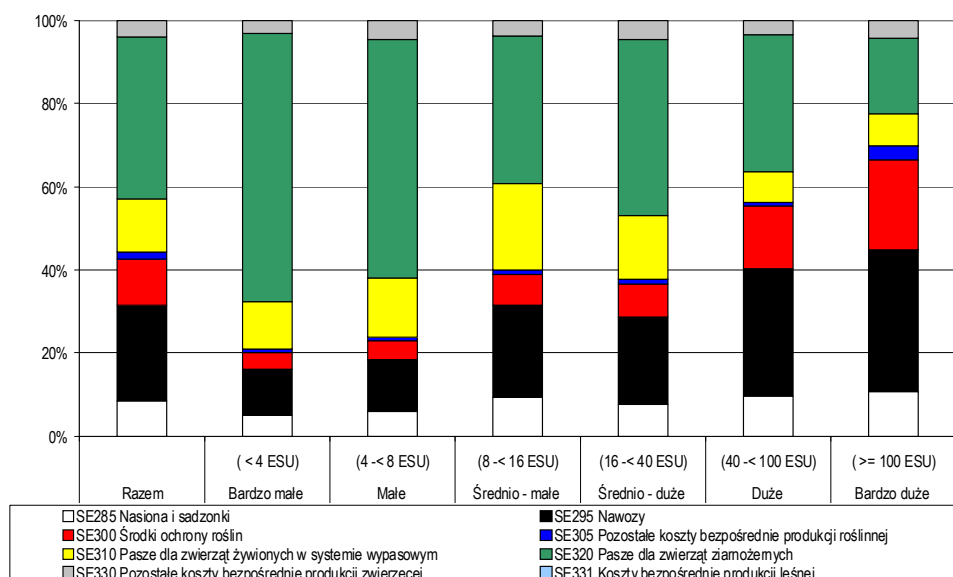
Udział kosztów bezpośrednich w produkcji ogółem wynosił około 50%. Wyjątek stanowiły gospodarstwa bardzo małe (poniżej 4 ESU) i małe (4 – 8 ESU), w których udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem wynosił odpowiednio ok. 57 i 56% (patrz: Wykres 42).

Wykres 42 **Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

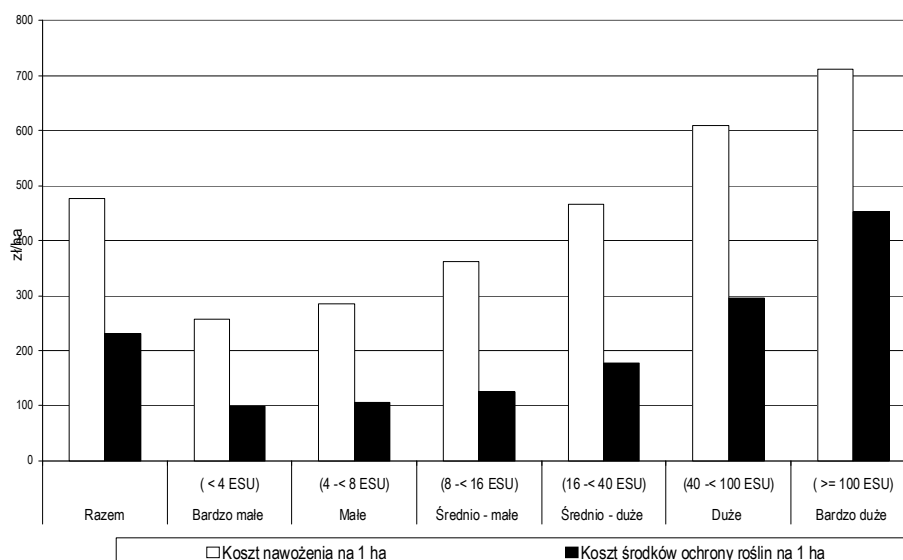
Najważniejszą pozycję w strukturze kosztów bezpośrednich, stanowiły koszty pasz dla trzody chlewnej i drobiu. W przypadku gospodarstw bardzo małych (do 4 ESU) i małych (4 – 8 ESU) wynosiły one nieco poniżej 65%. Jedynie w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 100 ESU) dominującą pozycję kosztów stanowił zakup nawozów mineralnych (34%). Wynika to z faktu, że w tej grupie gospodarstw przeważają gospodarstwa prowadzące uprawy polowe i produkcję mieszaną. Udział kosztów nawozów w strukturze kosztów bezpośrednich dla pozostałych grup gospodarstw wahał się od 11% do około 31%. Udział kosztów nawozów i środków ochrony roślin wzrastał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa (patrz: Wykres 43).

Wykres 43 **Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej**

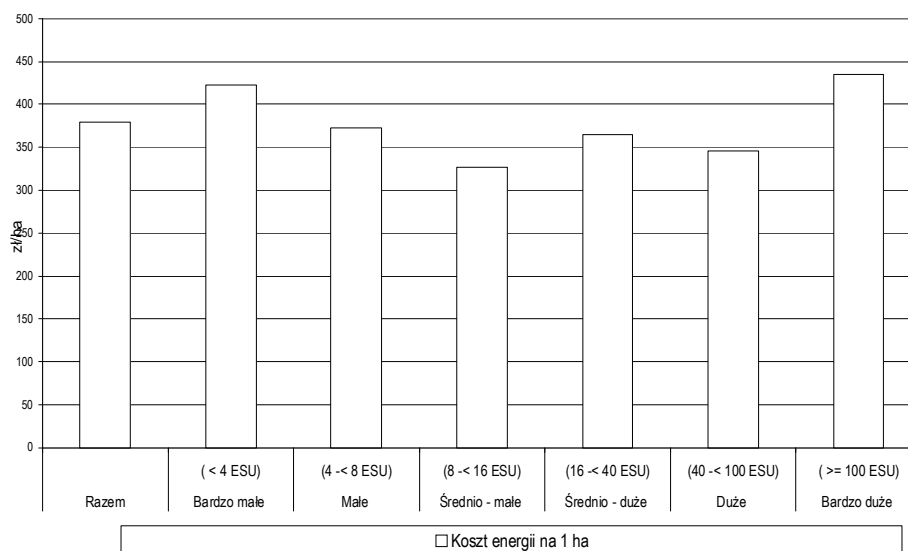
Wykres poniższy także obrazuje, że koszty nawożenia mineralnego i środków ochrony roślin były silnie związane z wielkością ekonomiczną gospodarstw. W gospodarstwach największych ekonomicznie koszty nawożenia były ponad 2-krotnie wyższe niż w gospodarstwach od 2 do 4 ESU, a koszty ochrony roślin nawet 4,5-krotnie wyższe (patrz: Wykres 44).

Wykres 44 **Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

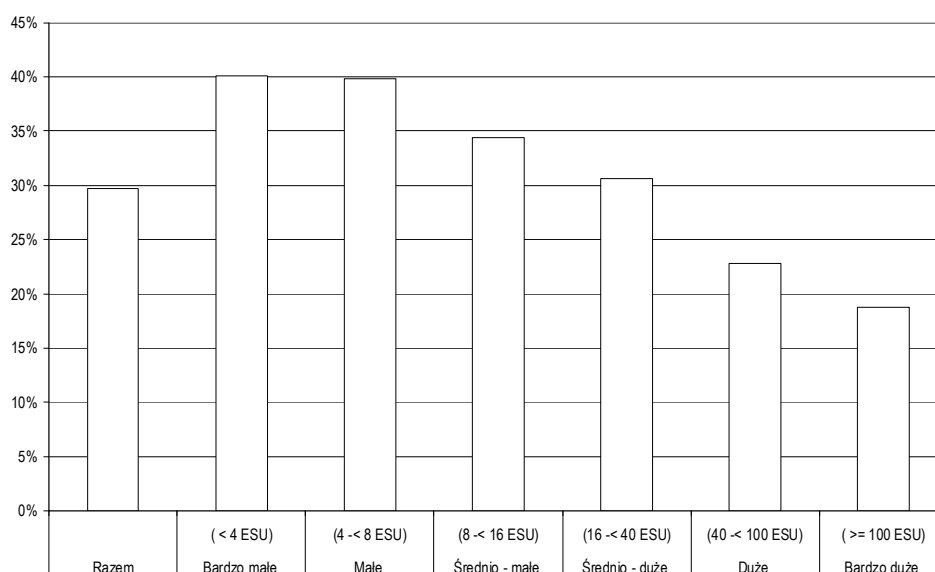
Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych wyniosły średnio 379 zł/ha. Koszty te były szczególnie wysokie w gospodarstwach największych, powyżej 100 ESU i osiągnęły 435 zł/ha oraz w gospodarstwach najmniejszych, poniżej 4 ESU, w których wartość tych kosztów wyniosła 423 zł/ha (patrz: Wykres 45).

Wykres 45 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

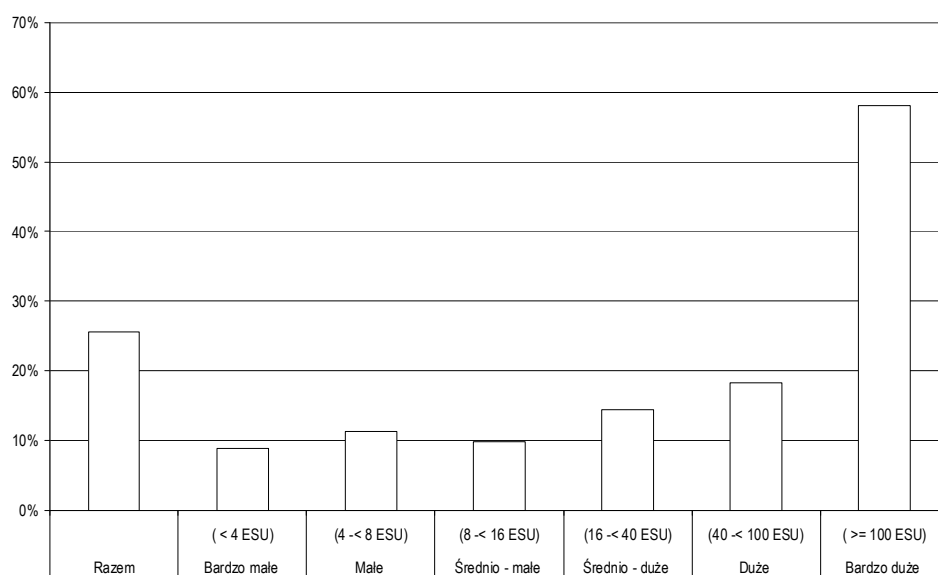
Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wykazuje tendencję malejącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Udział procentowy dla gospodarstw bardzo małych (poniżej 4 ESU) wynosił nieco ponad 40%, natomiast dla gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU) prawie 19% (patrz: Wykres 46).

Wykres 46 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

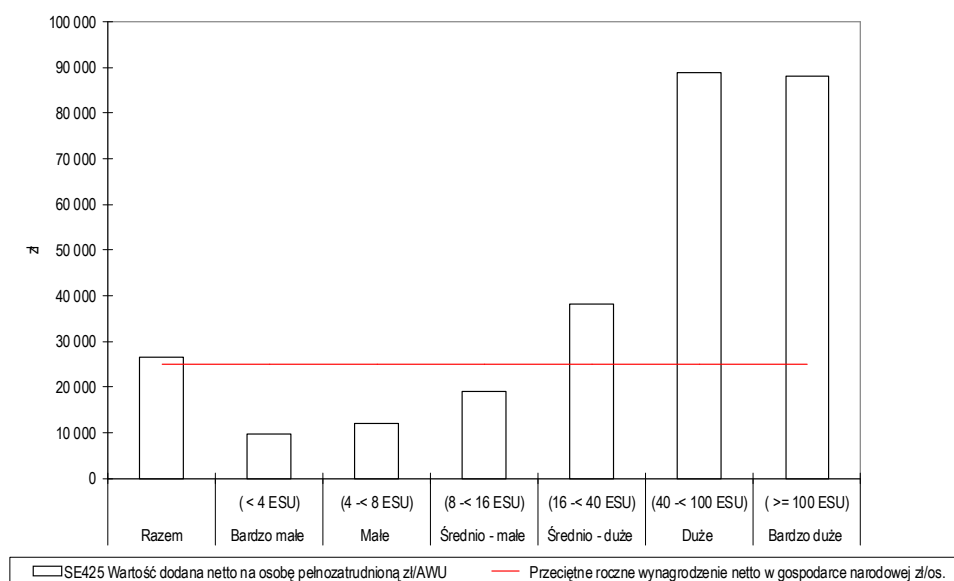
W analizie udziału kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto szczególną uwagę zwracają gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU). Udział ten (58%) jest w ich przypadku zdecydowanie większy niż ma to miejsce w pozostałych gospodarstwach. Potwierdza to fakt intensywnego wykorzystania przez gospodarstwa największe takich czynników zewnętrznych jak: praca najemna, kredyty (koszty odsetek), a także dzierżawione grunty. Są one więc najbardziej wrażliwe na wahania poziomu cen czy zmiany w dostępności wymienionych czynników ze względu na konieczność ponoszenia tych kosztów niezależnie od sytuacji dochodowej (patrz: Wykres 47).

Wykres 47 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**

W skali analizowanego regionu wartość dodana netto wypracowana w gospodarstwie rolnym przez osobę pełnozatrudnioną była wyższa od przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej⁷. Występują jednak pod tym względem zasadnicze różnice w poszczególnych klasach gospodarstw. Granicą jest w tym przypadku 16 ESU. Gospodarstwa o wielkości przekraczającej ten próg uzyskały wartość dodaną netto przewyższającą przeciętne wynagrodzenie netto (w gospodarstwach dużych i bardzo dużych nawet kilkakrotnie), podczas gdy gospodarstwa o wielkości ekonomicznej poniżej 8 ESU osiągnęły zdecydowanie gorsze wyniki. W gospodarstwach bardzo małych (poniżej 4 ESU) wartość dodana netto na jednego pełnozatrudnionego stanowiła 39% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 48).

Wykres 48 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

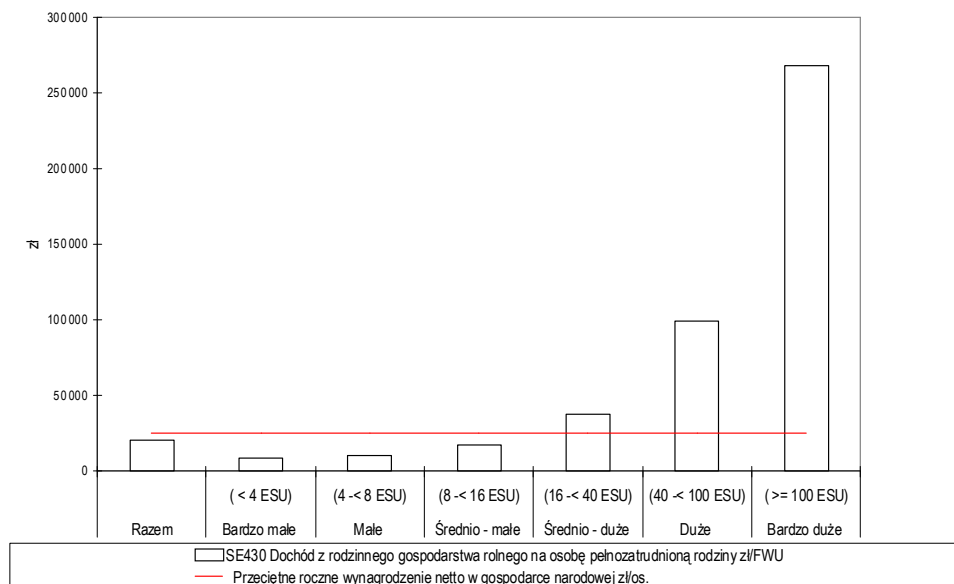

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego pozwala na opłatę pracy członków rodziny rolnika oraz zaangażowanego kapitału własnego, czyli ziemi i pozostałych składników majątkowych gospodarstwa.

Podobną sytuację jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną można zaobserwować analizując dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na osobę pełnozatrudnioną, nieopłaconą. Tutaj również granicą jest 16 ESU, jednak skala dysproporcji jest zdecydowanie większa. Szczególnie wyraźnie widać to w grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU), gdzie dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny wypracowany w gospodarstwie jest wielokrotnie większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 49).

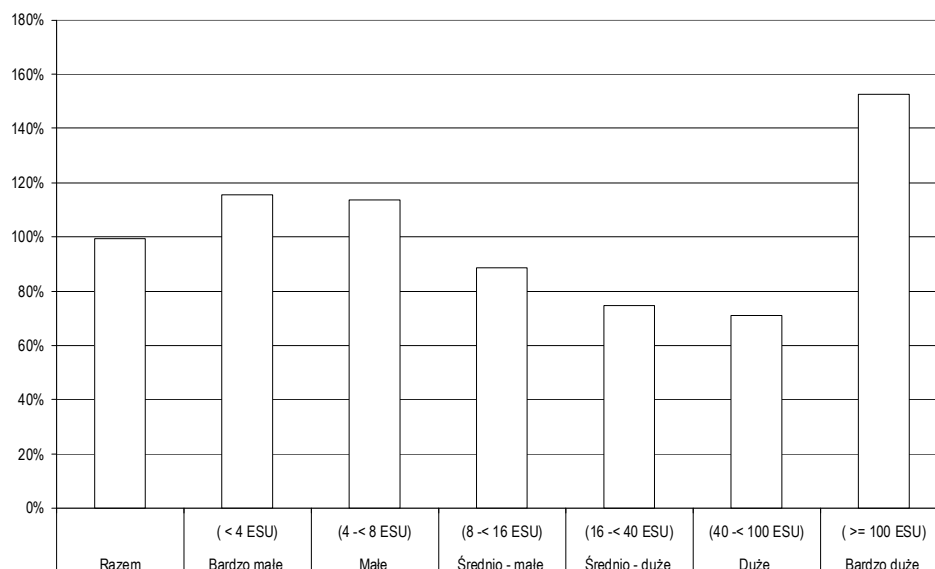
⁷ Patrz przypis 6 na str. 24

Wykres 49 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

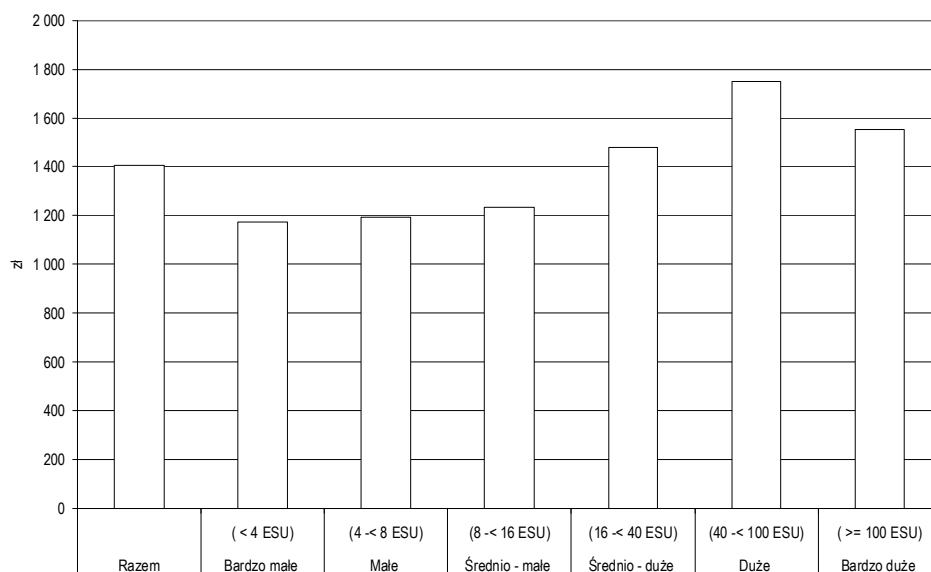
Najmniejszy udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie wystąpił w grupie gospodarstw dużych (od 40 do 100 ESU) i wynosił 71%. Dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły więcej niż 100% dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w grupie gospodarstw bardzo małych, poniżej 4 ESU (116%) i małych, od 4 do 8 ESU (114%) oraz w grupie gospodarstw największych, powyżej 100 ESU (153%) (patrz: Wykres 50).

Wykres 50 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

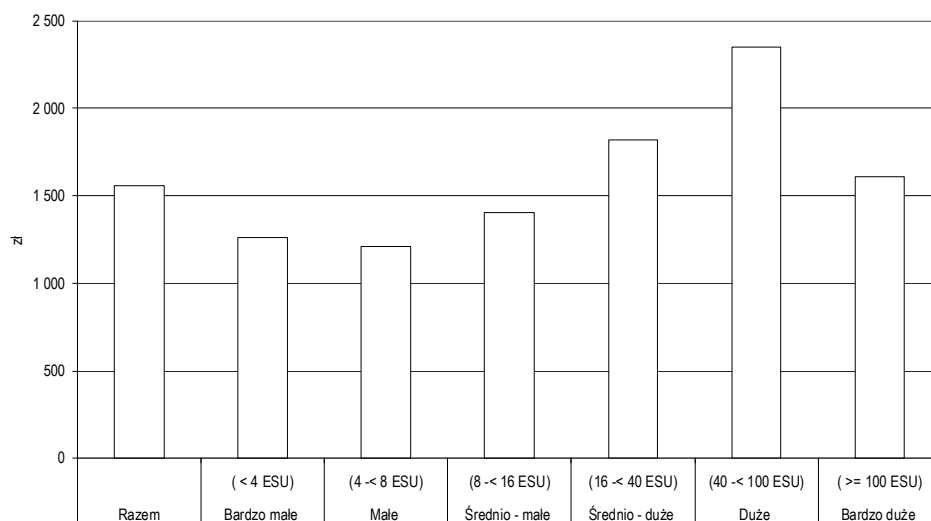
Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw, bez względu na rodzaj własności czynników wytwórczych. Wartość ta w przypadku gospodarstw dużych (od 40 do 100 ESU) wynosiła 1,7 tys. zł/ha, a gospodarstw średnio-dużych (od 16 do 40 ESU) - prawie 1,5 tys. zł/ha. W gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 100 ESU) wartość ta była niższa o 0,2 tys. zł/ha niż w gospodarstwach dużych (od 40 do 100 ESU) (patrz: Wykres 51).

Wykres 51 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

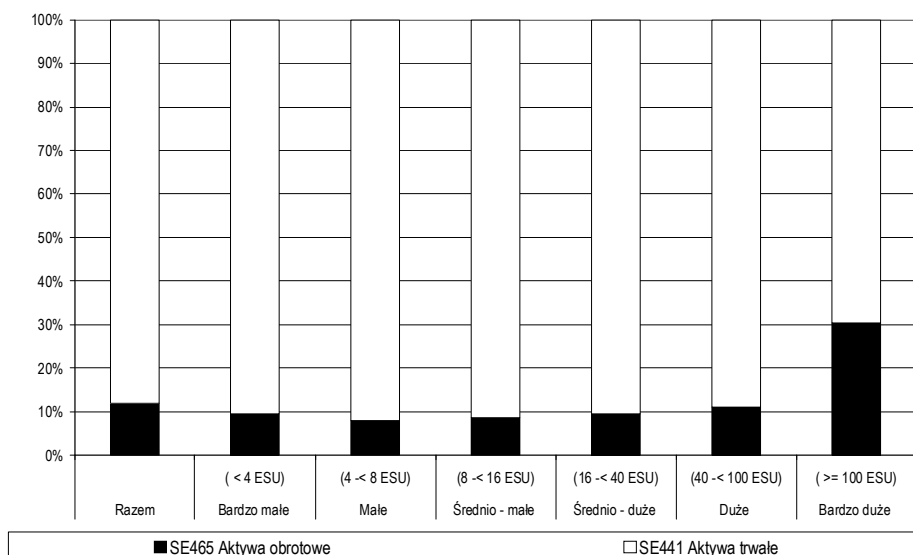
W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na jeden hektar własnych użytków rolnych tendencje są analogiczne do zawartych na wykresie poprzednim. Również w tej kategorii najlepsze wyniki (2,3 tys. zł/ha) osiągały gospodarstwa duże (od 40 do 100 ESU) (patrz: Wykres 52).

Wykres 52 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytkowników rolnych według klas wielkości ekonomicznej

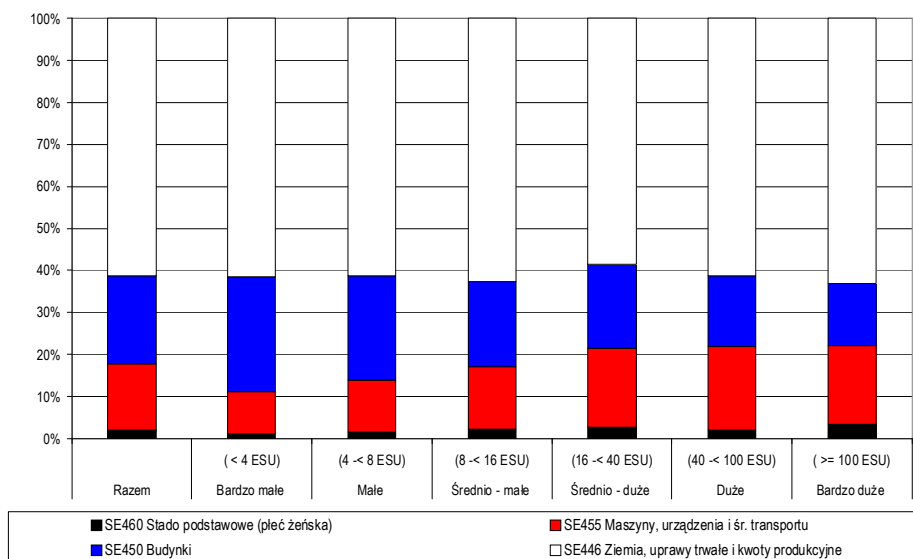
Wraz ze zmianą wielkości ekonomicznej gospodarstw zmieniała się również struktura aktywów w gospodarstwach rolnych (patrz: Wykres 53). Im większe są pod względem ekonomicznym gospodarstwa, tym niższy jest udział środków trwałych. Z punktu widzenia możliwości odtwarzania majątku, gospodarstwa duże były w korzystniejszej sytuacji. Jest to niewątpliwie związane z wyższym udziałem w tych gospodarstwach majątku dzierżawionego (porównaj: Wykres 35).

Wykres 53 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

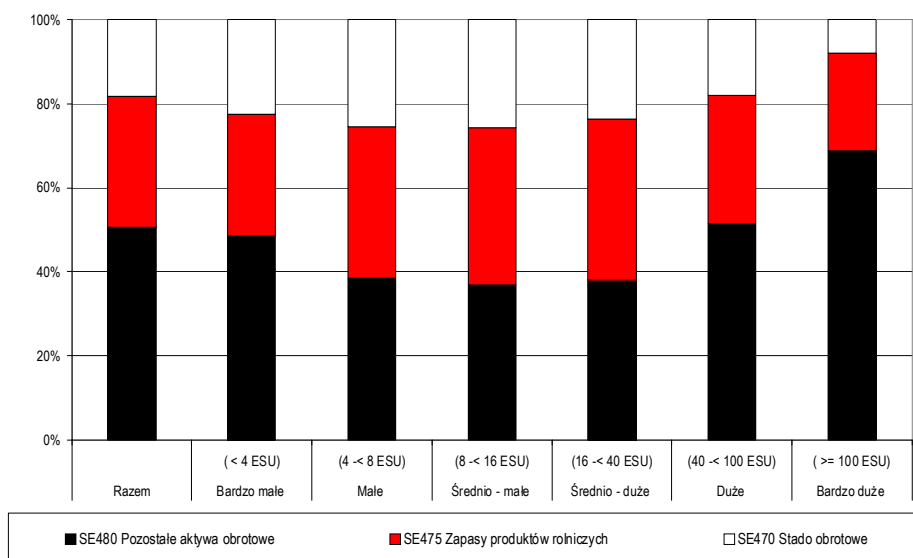
W strukturze aktywów trwałych dominowała wartość ziemi, co związane jest ze zmianą zasad wyceny ziemi własnej (patrz: Wykres 54). Udział budynków małał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw, rósł natomiast udział maszyn, urządzeń i środków transportu. Udział ziemi, upraw trwałych i kwot produkcyjnych utrzymywał się na dość zbliżonym poziomie, jedynie w gospodarstwach powyżej 100 ESU był wyższy i stanowił 63% wartości aktywów trwałych.

Wykres 54 **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

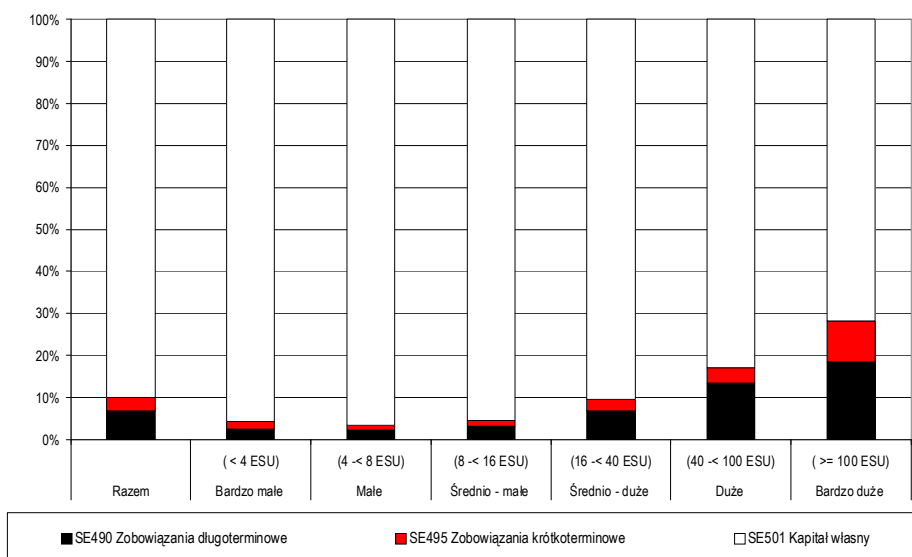
W strukturze aktywów obrotowych w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 4 do 40 ESU istotną pozycję stanowiły zapasy produktów rolniczych, natomiast w gospodarstwach największych (powyżej 100 ESU) - pozostałe aktywa obrotowe, których znaczną część stanowiły zapasy z zakupu (patrz: Wykres 55).

Wykres 55 **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

Struktura pasywów wykazuje również silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw (patrz: Wykres 56). Im większe ekonomicznie są gospodarstwa, tym większy udział kapitałów obcych w finansowaniu majątków. Zadłużenie największych gospodarstw (ponad 100 ESU) sięgało niemal 30%, przy czym ponad połowę kapitałów obcych stanowiły kredyty długoterminowe.

Wykres 56 **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

3.3. Wnioski

1. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wśród grup gospodarstw ustalonych na podstawie użytych obu kryteriów grupowania, uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (9 965 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej od 40 do 100 ESU (1 749 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym (1 034 zł) i gospodarstwa od 2 ESU do 4 ESU (1 173 zł).
2. Spośród analizowanych grup gospodarstw ustalonych na podstawie dwóch różnych kryteriów, najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych (60 473 zł) oraz gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 100 i więcej ESU (267 854 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa mieszane (13 496 zł) i gospodarstwa od 2 ESU do 4 ESU (9 187 zł).
3. Zaobserwowane różnice w parametrach wynikowych analizowanych grup gospodarstw rolnych wskazują na konieczność przeprowadzania pogłębionych analiz statystycznych w badaniach strukturalnych gospodarstw rolnych.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB